

СТАНДАРДИ КВАЛИТЕТА РАДА

ПСИХОЛОГА, ЕДУКАТОРА-РЕХАБИЛИТОРА И ЛОГОПЕДА, СТРУЧНИХ САРАДНИКА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

Сарајево, 2020. године

IMPRESSUM

Издавач:

Агенција за предшколско, основно и средње образовање

За издавача:

Маја Стојкић, директорица Агенције за предшколско, основно и средње образовање

Водитељица пројекта и уредница:

Хашима Ђурак

Експертска група пројекта:

Александра Хаџић, експертица за израду стандарда квалитета рада психолога у предшколском васпитању и образовању

Харис Мемешевић, експерт за израду стандарда квалитета рада едукатора-рехабилитатора и логопеда у предшколском васпитању и образовању

Хашима Ђурак, стручна савјетница за предшколско васпитање и образовање Агенције за предшколско, основно и средње образовање

Лектура:

Јасна Ково

ДТП:

Агенција за предшколско, основно и средње образовање

Одбор Агенције за предшколско, основно и средње образовање усвојио је документ "Стандарди квалитета рада психолога, едукатора-рехабилитатора и логопеда, стручних сарадника у предшколском васпитању и образовању" 24. фебруара 2020. године.

Напомене:

Агенција настоји промовисати родно осјетљив језик. Ипак, када је из контекста јасно да се односе и на мушкарце и на жене, изрази су дати у једном роду ради прегледности текста.

Предговор

У складу са Законом о Агенцији за предшколско, основно и средње образовање (2007), Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини (2007) и *Платформом за развој предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини за период 2017–2022. године* (2017), Агенција за предшколско, основно и средње образовање (у даљем тексту: АПОСО) током 2019. је покренула активности на развоју стандарда квалитета рада стручних сарадника у установама за предшколско васпитање и образовање.

Дефинисањем и успостављањем стандарда квалитета рада стручних сарадника психолога, едукатора-рехабилитатора и логопеда у предшколским установама допринијело би се стварању општих претпоставки и услова за имплементирање мјера зацртаних у циљевима *Платформе за развој предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини*. Посебно издвајамо циљеве и мјере које се односе на квалитет, праћење и евалуацију и инклузију у предшколском васпитању и образовању, а неки од тих циљева су: предшколско васпитање и образовање утемељити на исходима развоја и учења дјецe, с фокусом на дијете а не на садржај; изградити квалитетан програм уз компетентно стручно особље, сигурно и подстицајно окружење; плурализам метода рада и интердисциплинарност и флексибилност; побољшати иницијално образовање и цјеложивотно учење васпитача и стручних сарадника у области раног препознавања и интервенције код потешкоћа и одступања у развоју дјецe; користити постојеће стандардизоване и развијати нове примјерене инструменте за праћење, процјену и документовање развоја дјецe од 0 до 6 година живота; развити концепт додатних капацитета у предшколским установама за пружање стручне подршке за препознавање и рану интервенцију код дјецe с посебним потребама.

Уз већ раније дефинисане и ревидиране *Стандарде квалитета рада васпитача, педагога и директора у предшколском васпитању и образовању* (АПОСО 2011; 2018), успостављањем оквира квалитета рада за остале стручне сараднике допринијело би се изградњи система васпитања и образовања у раном дјетињству који је у складу са циљевима Европске уније те достизању нивоа квалитета који посједују васпитно-образовни системи у другим државама чланицама, а којем и Босна и Херцеговина тежи.

Главна намјена документа *Стандарди квалитета рада стручних сарадника у установама за предшколско васпитање и образовање* је да послужи као водич професионалцима у континуираном професионалном развоју и омогући сврсисходну евалуацију и самоевалуацију рада. Осим тога, овај документ је намијењен и надлежним особама и институцијама одговорним за иницијално образовање и обуку, за праћење квалитета рада, професионално напредовање и развој компетенција психолога, едукатора-рехабилитатора и логопеда у предшколском васпитању и образовању.

Исказујемо најискренију захвалност свим учесницама и учесницима стручних расправа који су несебичним дијељењем стручних знања и искустава дали немјерљив допринос изради ових стандарда и допринијели њиховом квалитету.

СТАНДАРДИ КВАЛИТЕТА РАДА ПСИХОЛОГА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

Увод

Шта су стандарди квалитета рада

Стандарди квалитета рада представљају основу за дефинисање, ефикасно праћење и унапређивање квалитета предшколског васпитања и образовања у цјелини, као и основу за израду личног плана професионалног развоја, како психолога као стручних сарадника тако и других стручних сарадника, васпитача и руководиоца. Засновани су на савременом приступу развоју и учењу дјетета предшколског узраста као и савременом приступу предшколском васпитању и образовању. С обзиром да су се *Стандарди квалитета рада васпитача, педагога и директора*, које је дефинисала АПОСО током 2011. године, показали као одличан ресурс за дефинисање, ефикасно праћење и унапређивање квалитета предшколског васпитања и образовања у цјелини, као и на плану личног професионалног развоја и цјеложивотног учења, исказала се потреба за дефинисањем стандарда квалитета рада стручних сарадника у предшколским установама за које до сада нису успостављени стандарди – психолога, логопеда и едукатора-рехабилитатора. У креирању стандарда као значајан ресурс коришћена је *Ревизија стандарда квалитета рада педагога у предшколском васпитању и образовању* из 2018. године. Поред наведених докумената, анализирани су стандарди рада психолога, стручне компетенције, области рада и смјернице за стручно усавршавање психолога, смјернице држава из региона за стручно усавршавање психолога те смјернице стручних удружења, а добри примјери су уврштени у сам документ.

За шта нам требају стандарди за стручне сараднике психологе у институционалном предшколском васпитању и образовању

Стандарди и индикатори квалитета рада психолога су утемељени на кључним професионалним компетенцијама које представљају најбољу комбинацију вриједносне оријентације, особина личности, ставова, мотива, знања, вјештина и навика које омогућавају да појединац активно и ефикасно дјелује у својој професији.

Сврха израде *Стандарда квалитета рада психолога* представљена је дефинисањем послова и компетенција психолога с циљем 1) уједначавања и побољшавања квалитета рада у предшколском васпитању и образовању и 2) развоја општих и специфичних компетенција за цјеложивотно учење стручних сарадника психолога који раде у установама за предшколско васпитање и образовање.

Намјена стандарда је да послуже као смјернице за иницијалну, формалну обуку и припрему професионалаца, као основа за планирање њиховог професионалног развоја, напредовања у каријери, стицања сертификата и лиценци, као и за израду критеријума за самоевалуацију и евалуацију рада стручног сарадника. Темељна сврха дефинисања стандарда квалитета рада и професионалних смјерница за рад односи се на функцију увида у властито дјеловање, знања, ставове и вриједности у функцији професионалног развоја и унапређења компетенција и праксе усмјерене на дијете. Стандарди би требали бити подстицај за властито рефлексивно промишљање с циљем

професионалног развоја и унапређења квалитета предшколског васпитања и образовања, а не инструмент контроле или бирократско-административни алат с намјером обликовања униформне стварности према одређеном узорку.

Нове научне и друштвене парадигме доносе измијењена схватања човјека, дјетета, природе сазнања, живота и свијета као и другачију прерасподјелу вриједности. То изискује преиспитивање и реконцептуализацију васпитања и образовања и, у складу с тим, трансформацију васпитно-образовних пракси и институционалних форми у којима се те праксе остварују. У том контексту би и образовање будућих психолога, али и других стручних сарадника, требало бити фокусирано на стицање савремених компетенција захваљујући којима психолог у новим околностима свог дјеловања може преузети активну улогу креатора и медијатора развојних промјена у васпитно-образованим установама и другим институцијама усмјереним на учење и развој људских потенцијала.

У приступу образовању психолога све више долазе до изражаја нови, диференцирани и флексибилни приступи који узимају у обзир различитост контекста у којима се одвија психолошка пракса. У складу с тим, покрећу се активности и доносе препоруке о професионалним компетенцијама које би психолог требао развијати. Рефлексија на властити рад и могућност да се из искуства учи, те да се дјеловање коригује у правцу веће прилагодљивости и ефикасности, доприносе процесу професионалне припреме, а представљају и основу за цјеложивотни процес учења. С обзиром да је пракса по својој природи промјењива и отворена, за психологе је изузетно важно системско развијање способности и вјештина потребних за рефлексију која ће им омогућити размишљање о васпитно-образовном процесу, критичку анализу стратегија и издвајање оних које у конкретном контексту воде развијању дјечјих различитих потенцијала.

Теоријска знања, посебно о развојним карактеристикама дјеце, различитим аспектима развоја и могућностима њиховог подстицања заједно с искуственим знањем, уз њихово међусобно повезивање и надопуњавање у конкретној професионалној пракси, чини основу развоја професионалне компетенције сваког психолога у предшколској установи.

Правно регулисање психолошке дјелатности

Психолошка дјелатност у предшколским установама требала би бити системски регулисана законима, подзаконским и другим актима. Законима о предшколском васпитању и образовању треба да се регулишу општа питања конституисања развојне психолошке дјелатности и функционисања стручне психолошке службе у предшколским установама. Подзаконским и другим актима се дефинишу потребне стручне квалификације стручног сарадника психолога, начин увођења у рад и полагање стручног испита, нормативи и стандарди услова за рад, бројност стручних сарадника које васпитно-образовна установа треба да има, рад стручних сарадника с надареном дјецом и дјецом с посебним потребама и слично.

Међутим, до данас није усвојен закон о психолошкој дјелатности на нивоу Босне и Херцеговине, као ни на нивоу ентитета, иако је процес креирања и предлагања закона присутан дуже од петнаест година.

Потребне и специфичне компетенције за психологе који раде у установама за васпитање и образовање

С обзиром да се компетенције могу одредити као спој знања, вјештина и понашања које су усмјерене на ефикасно рјешавање проблема и обављање неке активности да би се остварио одређени циљ, компетенције психолога као стручних сарадника у васпитно-образовном раду у предшколској установи представљају скуп пожељних понашања. Пожељна понашања дефинисана су кроз исход. Усмјерена су ка остваривању и унапређивању васпитно-образовног рада у установи ради обезбјеђивања услова за cjеловит развој дјетета, при чему се примјењују савремена теоријска и практична сазнања психологије као науке.

Психолог промишља, прати и потпомаже реализацију васпитно-образовног процеса и подстиче његово континуирано унапређивање. У том смислу, подстиче васпитаче на истраживање и заједничку рефлексiju васпитно-образовне праксе, могућности подстицања cjеловитог развоја дјетета, изналажење начина дјеловања с циљем рјешавања тешкоћа и застоја у развоју поједине дјецe те предлаже иновације и увођење савремених метода и облика рада. На тај начин оснажује процесе професионалног усавршавања васпитача, али и свог професионалног усавршавања и cjеложивотног учења. Учествује у раду с родитељима/старатељима и остварује сарадњу с њима, као и с другим васпитно-образовним субјектима унутар установе и ван ње, у ужој и широј друштвеној заједници. Посебно је значајно да осмишљава и покреће активности усмјерене на изградњу сарадничке културе установе те да доприноси развоју тимског рада у њој. Значајан аспект рада психолога односи се на стварање могућности и реализацију програма ране интервенције и превенције, с циљем очувања менталног здравља дјецe, али и одраслих укључених у процес. Психолог иницира, спроводи и учествује у истраживањима у предшколској установи и јавно презентује резултате тог рада.

Специфичност рада психолога у предшколској установи, у односу на психологе запослене у другим установама (на примјер, здравству, радним организацијама и сл.) огледа се у двоструком ангажману усмјереном на подстицање cjелокупног развоја сваког дјетета (когнитивног, емоционалног, социјалног, моторичког, језичког, развоја увјерења и вриједности), али и у раном откривању, препознавању и регистровању застоја и тешкоћа код поједине дјецe, те креирању различитих интервенција чији је циљ што ефикасније отклањање тешкоћа. Истовремено, период раног развоја одликује велика варијабилност и осјетљивост дјетета на различите повољне и неповољне утицаје за разлику од одрасле особе, а управо је тај период важан темељ за све касније облике учења и развоја способности. Зато је за психологе у предшколским установама важно да буду способни да прате и подстичу развој дјетета како би могли, између осталог, да региструју и застоје у развоју. На основу тога креирају различите облике раних интервенција и превенција с циљем рјешавања проблема и превенирања настанка истих.

Психолог у предшколској установи:

- учествује у стварању оптималних услова потребних за cjеловит развој дјецe и остваривање васпитно-образовног рада;
- учествује у праћењу и подстицању развоја сваког дјетета;

- представља подршку јачању компетенција васпитача и њиховог професионалног развоја;
- учествује у праћењу и вредновању васпитно-образовног рада и предлагању мјера које доприносе обезбјеђивању ефикасности, економичности и флексибилности рада установе;
- учествује у праћењу и вредновању остварености општих и посебних стандарда постигнућа дјеце одређених курикулумом те учествује у предлагању мјера за унапређење;
- подржава отвореност установе према педагошким и психолошким иновацијама;
- развија сарадњу с родитељима/старатељима градећи партнерство те подржава и подстиче васпитне компетенције родитеља/старатеља, с циљем оптималног дјеловања на дјечји cjеловит развој и превенирање могућих проблема и застоја;
- сарађује с другим институцијама, локалном заједницом, стручним организацијама и струковним удружењима од значаја за установу;
- стручно се усавршава пратећи развој психолошке науке и праксе и усмјерава се на cjеложивотно учење, укључујући европску димензију образовања¹.

За психолога у предшколској установи, као професионалца у савременом свијету, од значаја је да разумије важност личне и професионалне оспособљености у грађењу заједнице која учи. Улога психолога, као и других стручних сарадника, усмјерена је на интердисциплинаран приступ, на тимски рад с васпитачима и другим стручним сарадницима ради стварања заједнице дјеце и одраслих која се у атмосфери међусобног уважавања, толеранције и помагања развија и учи. Стална едукација и професионално усавршавање битно је због нових сазнања и трендова у учењу, као што су *e-learning* и друге савремене информационе технологије и могућности у образовању одраслих.

Улога психолога у предшколској установи

Задаци психолога у предшколској установи су да анализира, предвиђа, осмишљава, подстиче и усмјерава развој васпитно-образовне дјелатности предшколске установе тако да она буде у потпуности усклађена с потребама и развојним потенцијалима дјеце, односно да користи савремена научна знања у циљу обезбјеђивања оптималних услова за:

- Цjеловит развој личности дјеце, уважавајући да је рани развој темељ каснијег развоја те да је значајно улагати у њега. Велики дио рада психолога у предшколској установи односи се на утврђивање развојног статуса дјетета, процјењивање и праћење психофизичког развоја и напредовања све дјеце с циљем остваривања развојних потенцијала и различитих потреба.
- Рјешавање развојних проблема дјеце и младих, посебно се усмјеравајући на ране интервенције (што раније откривање и регистровање тешкоћа и проблема, као и одступања, прављење плана подстицаја и преусмјеравања, спровођење истог кроз директан рад с дјететом, али и подршку и усмјеравање васпитачима и родитељима/старатељима који у истом учествују те праћење и евалуација

¹Европска димензија, у овом контексту, односи се на познавање поступака пријаве на програме Европске уније; познавање структуре и начина функционисања кључних тијела Европске уније; познавање европских трендова у васпитању и образовању; познавање минимално једног страног језика; познавање подручја демократског

промјена) и превентивни рад (креирање и извођење програма, као и учешће у постојећим и успостављеним програмима).

- Успјешно учешће у свим активностима предшколске установе, у складу са стандардима и развојним циљевима.
- Уважавање различитости, толеранцију и недискриминацију.
- Образовање родитеља/старатеља за одговорно родитељство.
- Ефикаснији рад и професионални развој запослених у предшколској установи.
- Унапређивање квалитета програмских, организацијских и материјално-техничких услова рада.
- Унапређивање предшколске установе у цјелини, као и васпитно-образовног система.
- Стручно усавршавање и припремање за област у којој остварује садржаје програма свог рада.

Подручја рада психолога у предшколској установи су:

1. тимско планирање подршке развоју и учењу дјеце, укључујући све видове превенције,
2. планирање, праћење и евалуација васпитно-образовне праксе,
3. тимски рад и рад у стручним органима,
4. партнерство с породицом и заједницом,
5. рана интервенција (непосредни рад с дјететом/дјецом у васпитној групи и појединачно),
6. лични професионални развој и рад на унапређењу квалитета рада установе,
7. иницирање, осмишљавање и спровођење различитих истраживања васпитно-образовног процеса, као и напредовања развоја и учења дјеце, обрада и интерпретација података, те презентовање добијених резултата,
8. вођење психолошке документације и евиденције.

Значајни задаци рада психолога односе се на креирање и спровођење програма ране интервенције и превенције, рад на едукацији васпитача, родитеља/старатеља и других стручних сарадника, те осмишљавање и спровођење истраживања чији је циљ евалуација постигнутог и подстицај за унапређење.

Уже стручни послови психолога у предшколској установи обухватају:

1. психолошку процјену и примјену стандардизованих психолошких мјерних инструмената,
2. психолошку превенцију и едукацију,
3. психолошко савјетовање,
4. психолошко истраживање и евалуацију.

СТАНДАРДИ КВАЛИТЕТА РАДА ПСИХОЛОГА У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ

Стандард 1. *Праћење напредовања дјеце, пружање стручне помоћи васпитачима и/или родитељима/старатељима и директан или индиректан рад с дјецом*

Психолог у предшколској установи пружа непосредну подршку, усмјеравање и праћење cjеловитог психофизичког развоја сваког дјетета, његових развојних и академских постигнућа. Овај задатак је у фокусу рада психолога и када непосредно ради с дјецом, као и када је ангажован у раду с родитељима/старатељима, васпитачима, стручним сарадницима, руководиоцима и с другим особљем предшколске установе. Психолог помаже васпитачима и родитељима/старатељима у праћењу, анализи напредовања и обезбјеђивању услова за cjеловит развој сваког дјетета, пружајући им стручну помоћ и савјетујући.

Психолог је ангажован у савјетодавно-инструктивном раду с родитељима/старатељима и/или васпитачима и превентивно-корективном раду с дјететом или дјецом, организованом на непосредан или посредан начин.

Индикатори квалитета

1.1. У раду с дјецом, психолог:

1. Обезбјеђује заштиту права сваког дјетета и породице у складу с Конвенцијом о правима дјетета и другим релевантним конвенцијама и декларацијама;
2. Штити свако дијете од онога што му може угрозити безбједност, здравље или прилике за развој и учење;
3. Промовише поштовање различитости, толеранцију и недискриминацију;
4. Доприноси развоју оптималног амбијента за очување физичког и менталног здравља и достојанства сваког дјетета и запосленика, градећи подстицајну климу и културу предшколске установе у заједничком раду с особљем предшколске установе;
5. Учествује у стварању услова за планирану подршку развоју емоционалних, когнитивних и социјалних компетенција дјеце како би се омогућило адекватно подстицање васпитно-образовног рада;
6. Предлаже различите методе и технике подршке за развој и учење дјеце;
7. Процјењује и прати психички развој и напредовање дјетета у појединим развојним областима (емоционални, социјални, когнитивни, моторички развој), користећи релевантне психолошке инструменте, почевши од уписа у предшколску установу током периода адаптације, као и у посљедњој години боравка у вртићу пред упис у први разред основне школе;
8. Реализује непосредни рад с дјецом, планира подршку и прати њихово напредовање;

9. Учествује у праћењу примјене индивидуалног плана подршке, уколико је постављен, заједно са члановима тима²;
10. Примјењује различите методе савјетовања и комуникације у раду с дјецом (индивидуално, групно) у складу с процјенама потреба;
11. Познаје и користи различите инструменте, методе и технике за праћење напредовања дјецe, засноване на исходима учења и индивидуалним карактеристикама и потребама сваког дјетета;
12. Идентификује потешкоће³ које утичу на развој, односе и постигнућа појединог дјетета, предлаже мјере за њихово превазилажење, учествује у њиховом спровођењу и у евалуацији исхода;
13. Учествује у препознавању дјецe с тешкоћама у развоју⁴ и даровите дјецe, као и њихових потреба; учествује у изради индивидуалног плана заједно с осталим члановима стручног тима и васпитачима те прати напредовање дјецe за коју је израђен индивидуални план; предлаже мјере и учествује у писању извјештаја о напредовању дјецe с тешкоћама у развоју и даровите дјецe заједно с васпитачем и другим стручним сарадницима;
14. Посјећује васпитне групе и прати васпитно-образовни рад, прати климу, групну динамику, односе, учешће дјецe, те опсервира дјецу с којом ради индивидуално (њихово понашање, постигнуће, уклопљеност у групу), као и прилагођавање дјецe с тешкоћама у развоју и даровите дјецe;
15. Учествује у развијању и реализацији превентивних и савјетодавних програма/активности за дјецу, прије свега у области превенције свих облика насиља, злостављања и занемаривања, превенцији ризичних понашања, затим програма за развијање толеранције, емпатије, ненасилног рјешавања сукоба;
16. Препознаје знакове насиља у породици и поступа у складу са законским процедурама као и протоколима прописаним од надлежних образовних власти (министарства образовања и/или педагошког завода);
17. Спроводи интервенције у кризи на индивидуалном нивоу, на нивоу група и нивоу предшколске установе, уколико за њима постоји потреба;
18. Идентификује који су још облици подршке и услуга доступни дјеци у локалној заједници и контактира стручњаке из одговарајућих установа да дјеци обезбиједи исте;

²Тим установе чине: представници васпитача и стручних сарадника, руководиоца установе, родитеља/старатеља и представника друштвене заједнице.

³*Потешкоће* које испољава дијете 1) које је током трудноће, порођа или након порођа имало неке ризичне факторе (нпр. пријевремена рођена дјецa, тежак пород), 2) које је било или је још увијек изложено неким неповољним околишним утицајима (нпр. болест у породици, одсуство једног родитеља/старатеља, различити животни догађаји који мијењају породично функционисање) или 3) дијете које по својим карактеристикама показује значајније разликовање у односу на дјецу у групи (нпр. спорији моторички развој, изразито живахно дијете). *Потешкоће* пролазног карактера могу испољавати и дјецa која су у 4) развојном раскорак између властитих потреба и могућности (нпр. специфичне развојне фазе у трећој и шестој години с појачаним негативизмом и одупирањем) као и 5) дјецa која су доживјела стресна и/или трауматска искуства (нпр. боравак у болници, пресељење, губитак члана породице).

⁴Дјецa с *тешкоћама* у развоју – дјецa с урођеним или стеченим стањима организма која према својој природи захтијевају посебан стручни приступ како би се омогућило изражавање и развој сачуваних способности, а тиме и што квалитетнији живот. У дјецу с тешкоћама у развоју убрајају се: дјецa оштећеног вида, дјецa оштећеног слуха, дјецa с поремећајима говорно-гласовне комуникације, дјецa с промјенама у личности условљеним органским факторима или психозом, дјецa с поремећајима у понашању, дјецa с моторичким оштећењима, дјецa са смањеним интелектуалним способностима, дјецa с аутизмом, дјецa с вишеструким тешкоћама у развоју, дјецa са здравственим тешкоћама и неуролошким оштећењима (дијабетес, астма, болести срца, алергије, епилепсија и сл.).

19. Води евиденцију о раду с дјецом и чува повјерљивост података.

1.2. У раду с родитељима/старатељима, психолог:

1. Организује и спроводи различите едукативне активности које се тичу индивидуалних и развојних потреба дјецe, потреба родитеља/старатеља, као и породице као цјелине, и потреба предшколске установе (радионице, брошуре, предавања и др.);
2. Информише и савјетује родитеље/старатеље у циљу стицања вјештина за успјешно подстицање способности и постигнућа дјетета, а на основу процјене потреба и интересовања, примјењујући индивидуални и групни рад;
3. Савјетује и обучава родитеља/старатеља за рад с дјететом код куће (у случају дјецe која показују потешкоће и одступања или у ситуацијама када родитељ/старатељ препознаје да му је усмјеравање потребно), прати и евалуира реализацију овог облика рада;
4. Омогућава свим родитељима/старатељима да имају правовремене и адекватне информације у вези с развојем и потребама дјецe, као и о раду вртића и могућностима укључивања у рад предшколске установе;
5. Обавјештава, подстиче и помаже родитељима/старатељима да се организују и укључе у рад васпитно-образовне установе и вртића, стварајући позитивне услове за њихово активно учешће у животу и раду предшколске установе, подстичући изградњу партнерства између породице и установе;
6. Укључује родитеље/старатеље у различите активности које се реализују на нивоу установе и/или вртића;
7. Укључује родитеље/старатеље у евалуацију рада вртића и израду развојног плана уз уважавање њихових потреба, идеја и мишљења;
8. Информише родитеље/старатеље о додатним облицима подршке у предшколској установи и заједници, на основу идентификације потреба њихове дјецe;
9. Прикупља релевантне податке о развоју и условима живота дјецe од родитеља/старатеља, води евиденцију о раду с породицама и чува повјерљивост података;
10. Упознаје родитеље/старатеље на почетку године са протоколима о поступању у случајевима насиља.

1.3. У раду с васпитачима и другим особљем предшколске установе, психолог:

1. Сарађује са члановима стручног тима и васпитачима на изради сљедећих планова: (а) плана сарадње с родитељима/старатељима, (б) плана савјетодавних разговора с дјецом, (в) плана рада с даровитом дјецом као и на (г) планирању превентивних програма (на примјер, сузбијање насиља у предшколској установи, болести зависности), (д) изради индивидуалног развојног образовног програма за дјецу с тешкоћама у развоју те (ђ) програма за дјецу из осјетљивих друштвених група;
2. Процјењује потребе за обукама и учествује у извођењу или организовању истих, у сарадњи с осталим стручним сарадницима и васпитачима;
3. Реализује различите едукације с васпитачима као што су радионице, савјетовања, обуке;
4. Савјетује васпитаче о психолошким принципима које треба узети у обзир приликом

рада с дјецом (стратегије за ефикасно управљање групом дјеце, стратегије организовања и управљања временом, стратегије разрјешавања конфликта и развоја сарадње);

5. Савјетује васпитаче како да подстичу развој когнитивних, социјалних, емоционалних, језичких и моторичких (крупна и фина моторика) компетенција дјеце;
6. Континуирано сарађује с васпитачима и прати постигнућа дјеце, а у односу на то планира и осмишљава наредне кораке у васпитно-образовном раду;
7. Помаже васпитачима да развију и унапређују планове рада и комуникацију с породицама пружајући им стручну помоћ;
8. Савјетује васпитаче и колеге приправнике о стратегијама ефикасне комуникације с дјецом, родитељима/старатељима и с васпитачима;
9. Упознаје васпитаче на почетку године с протоколима о поступању у случајевима насиља;
10. Учествоје и доприноси процесима самоевалуације предшколске установе и самоевалуације васпитача;
11. Подстиче и унапређује ефикасну комуникацију у групама, предшколској установи, као и с партнерима установе;
12. Осмишљава и припрема дидактичка средства у сарадњи с педагогом и васпитачима, с циљем што ефикаснијег подстицања цјеловитог развоја дјеце.

Стандард 2. Учешће у планирању и програмирању те помоћ у организацији и реализацији васпитно-образовног рада

Психолог у сарадњи са стручним тимом установе пружа особљу стручну помоћ ради обезбјеђивања квалитетног васпитно-образовног рада, учествује у процесу планирања, праћења и евалуације свих аспеката рада у вртићу у складу с постављеним стандардима и развојним циљевима. Од психолога се очекује да доприноси оптималној организацији рада и реализацији циљева планирања и програмирања, а у интересу оптималног развоја, напредовања и постигнућа сваког дјетета.

Индикатори квалитета

Психолог:

1. Разумије филозофију и темељне принципе предшколског васпитања и образовања;
2. Познаје законитости развоја, развојне и индивидуалне карактеристике дјеце на различитим узрастима и могућа одступања од очекиваног правца развоја;
3. Познаје прописани курикулум и помаже васпитачима у процесу планирања интегрисаног курикулума утемељеног на исходима учења;
4. Обезбјеђује да васпитно-образовни рад у вртићима буде заснован на релевантним научним теоријама и истраживањима и да обезбјеђује прилике да свако дијете развије своје пуне потенцијале; подстиче васпитаче и друге стручне сараднике да користе научне теорије и едукује их уколико је потребно;
5. Свјесно дјелује на начин да су курикулум, као и све активности у вртићу, у складу с праксом усмјереном на дијете;
6. Учествоје у стварању годишњег програма предшколске установе, посебно у оним дијеловима који се тичу програма за свеукупан развој дјеце и професионалног

развоја васпитача;

7. Учествује у праћењу и анализи напредовања и постигнућа све дјеце, евалуира напредак и предлаже корекције планова;
8. Учествује у креирању, реализацији, праћењу и евалуацији програма помоћи и подршке дјецы с потешкоћама те предлаже потребне корекције;
9. Пружа подршку и помоћ при изради и реализацији програма те прати и анализира напредак и постигнућа дјеце, дјеце с тешкоћама, као и даровите дјеце и дјеце из специфичних социјалних контекста (из специфичних група, маргинализованих, социоекономски депривираних), те предлаже корекције уколико су потребне;
10. Прати и документује васпитно-образовни рад у вртићу, дајући васпитачима повратне информације те додатне идеје за рад и унапређење;
11. Прати иновације те подржава и подстиче васпитаче у процесу увођења савремених и ефикаснијих васпитно-образовних метода и стратегија у раду с дјецом и породицама с посебним нагласком на развој емоционалних, социјалних и когнитивних компетенција дјеце;
12. Планира и развија психоедукативне активности за родитеље/старатеље;
13. Планира и развија психоедукативне активности за васпитаче, васпитаче приправнике и приправнике стручне сараднике у сарадњи с педагогом и другим члановима стручног тима;
14. Израђује планове и програме свог рада (мјесечне, годишње), у складу с развојним планом предшколске установе.

Стандард 3. Праћење и вредновање васпитно-образовног рада у предшколским установама и научно-истраживачки рад из ове области

Психолог доприноси унапређењу свих аспеката квалитета рада, с циљем обезбјеђивања оптималног развоја, напредовања и постигнућа сваког дјетета, на начин да учествује, али и иницира и креира истраживања и праћења васпитно-образовног рада у предшколској установи, као и његово вредновање.

Индикатори квалитета:

Психолог:

1. Иницира, осмишљава и реализује праћења и научна истраживања васпитно-образовног процеса, као и напредовања развоја и учења дјеце;
2. Проналази, примјењује, прилагођава и креира различите инструменте чија је намјена праћење развоја дјетета, као и вредновања напретка те обрађује и интерпретира добијене податке;
3. Доприноси процесу самоевалуације предшколске установе, дефинисању мјера унапређења развоја и учења дјеце и квалитета предшколске установе, као и праћењу ефеката дефинисаних мјера;
4. У процес праћења и евалуације укључује васпитаче и родитеље/старатеље, припремајући различите инструменте, фокус-групе и слично, користећи квантитативну и квалитативну методологију психолошких истраживања;
5. Учествује у изради пројеката, извјештава о њиховом напредовању и резултатима

- евалуације;
6. Учествоје у истраживачким пројектима установе у којој ради, као и других установа које се баве развојем и образовањем дјеце и младих;
 7. Усавршава се континуирано у областима овог стандарда укључујући се у програме стручног усавршавања у овим областима;
 8. Укључује се у домаће и међународне пројекте из области развојне и школске психологије/психологије образовања;
 9. Похађа стручне и научне скупове, релевантне за рад психолога у предшколским установама и учествује у њиховом раду;
 10. Израђује и ажурира документацију коју користи (планови, дневник рада, досјеи дјеце) те прикупља и на одговарајући начин чува и обезбјеђује заштиту материјала који садржи личне податке о дјечи и породицама.

Стандард 4. Изградња партнерства и сарадничког односа с родитељима/старатељима, запосленима у предшколској установи, другим предшколским установама, надлежним установама, организацијама и удружењима у заједници

Психолог развија и реализује активности и програме којима се унапређује сарадња и развија партнерство с породицама дјеце, запосленима у предшколској установи, другим предшколским установама, надлежним установама, организацијама и удружењима у друштвеној заједници, с циљем оптималног развоја потенцијала сваког дјетета, као и с циљем повећања доступности предшколског васпитања и образовања дјеци и истицања значаја предшколског васпитања и образовања у периоду раног развоја.

Индикатори квалитета

4.1. У процесу изградње партнерства и сарадничког односа с родитељима/старатељима, психолог:

1. Прави стратегију и развија план рада и изградње партнерства с породицама на нивоу предшколске установе заједно са стручним тимом институције;
2. Развија и моделује односе узајамног повјерења и поштовања уважавајући све породице, без обзира на поријекло, социо-економски статус, националну и вјерску припадност, омогућавајући да се све породице осјећају добродошле;
3. Уважава професионални и људски интегритет и достојанство сваке особе;
4. Препознаје утицај културе на стилове комуницирања и са сензибилитетом реагује на културолошке разлике;
5. Обезбјеђује да сви родитељи/старатељи имају правовремене и адекватне информације у вези с развојем и потребама дјеце, као и о раду вртића и могућностима укључивања у рад предшколске установе;
6. Информише, помаже и ствара услове да се родитељи/старатељи организују и укључе у рад васпитно-образовне установе и вртића;
7. Подстиче и усмјерава учешће родитеља/старатеља у животу и раду предшколске установе и развоју партнерства породице и установе;

8. Укључује родитеље/старатеље у различите активности које се реализују на нивоу установе и/или вртића;
9. Упознаје родитеље/старатеље с важним документима о заштити дјецe;
11. Организује различите едукативне активности за породице у складу с њиховим потребама и потребама вртића/установе (радионице, брошуре, предавања и др.);
12. Пружа стручну подршку родитељима/старатељима дјецe која имају потешкоће у развоју и учењу, креирајући индивидуалне планове у сарадњи с родитељима/старатељима и усмјерава и прати њихову реализацију у оквирима рада у предшколској установи, као и у раду који се одвија у кућним условима дјетета када је то потребно;
13. Пружа стручну подршку родитељима/старатељима дјецe с тешкоћама у развоју, као и даровите дјецe и дјецe из осјетљивих социјалних група, укључујући их у креирање, реализацију и евалуацију специфичних индивидуалних планова у сарадњи с другим члановима тима и васпитачима;
14. Отворен је за сугестије, идеје и мишљења родитеља/старатеља, уважавајући их када је то могуће;
15. Ствара простор за изградњу сарадничких односа с родитељима/старатељима, свјестан да је заједнички рад најефикаснији начин подстицања цјелокупног развоја дјетета и отклањања потешкоћа уколико их дијете испољава;
16. Помаже и ствара услове да се породице повежу и упознају те прилагоде и укључе у заједницу.

4.2. У процесу изградње партнерства и сарадничког односа са запосленима у предшколској установи, психолог:

1. Развија и моделује односе узајамног повјерења и поштовања са свим запосленим у предшколској установи, градећи сарадничке односе уз уважавање различитости;
2. Доприноси и унапређује ефективну комуникацију у групама, комплетној предшколској установи као и с партнерима предшколске установе;
3. Учествује у стварању сарадничког односа с васпитачима и другим стручним сарадницима доприносећи креирању заједнице која учи;
4. Помаже васпитачима да развију и унапређују планове рада на сарадњи и комуникацији с породицама пружајући им стручну помоћ;
5. Охрабрује и подстиче укључивање васпитача и других стручних сарадника у заједнички процес препознавања, као и креирања, реализације и праћења индивидуалних развојних планова за дјецу с потешкоћама у развоју, наглашавајући важност партнерства и сарадничког дјеловања;
6. Охрабрује и подстиче укључивање васпитача и других стручних сарадника у заједнички процес препознавања, као и креирања, реализације и праћења индивидуалних развојних планова за дјецу с тешкоћама у развоју, даровиту дјецу и дјецу из осјетљивих социјалних група, наглашавајући важност партнерства и сарадничког дјеловања;
7. Реализује групне радионице за запосленике установе у циљу превенције професионалног сагоријевања уколико се укаже потреба за тим.

4.3. У процесу изградње партнерства и сарадничког односа с другим предшколским установама, надлежним установама, организацијама и удружењима у друштвеној заједници, психолог:

1. Ствара и одржава сарадњу с психолозима и запосленима из других установа (образовних, здравствених, социјалних, установа за професионалну оријентацију, запошљавање, безбједност) с циљем да повећа доступност одговарајуће услуге за дијете, породицу и сл., укључујући и дјецу с посебним образовним потребама и њихове породице;
2. Сарађује с комисијом за усмјеравање дјеце с посебним потребама, ресурсним центром, здравственим установама, центром за социјални рад, установама и НВО-има који пружају услуге, интервенције и подршку дјетету;
3. Сарађује с високошколским установама, обезбјеђујући студентима који се школују за будућа занимања васпитача и стручних сарадника у предшколским установама основу за практичан рад и учење, с циљем чвршћег повезивања теоријских и практичних сазнања и вјештина, као и усвајања вриједносног система значајног за остваривање образовних исхода високошколских установа, али и будући професионални рад дипломираних студената;
4. Води и одговорно чува евиденцију о сарадњи и информацијама које размјењује;
5. Препознаје и проналази организације с којима предшколска установа може да развија пројекте за унапређење развоја и постигнућа дјеце, као и васпитача и предшколске установе у цјелини те успоставља сарадњу;
6. Сарађује с медијима у циљу промовисања предшколске установе у цјелини, као и улоге и функције психолога;
7. Ангажује се у различитим акцијама у заједници и шире којима се заговара и промовише право сваког дјетета на квалитетно образовање од рођења;
8. Подстиче акције у заједници како би се пружила подршка предшколској дјеци и њиховим породицама и створило окружење које подржава развој дјеце (паркови, библиотеке, позоришта, дјечја игралишта, спортски терени и др.);
9. Пружа стручну помоћ и подршку у развијању различитих програма у заједници којима би се обезбиједио већи обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем и подршка дјеци и породицама (обавезан вид и други краћи облици васпитно-образовног рада).

Стандард 5. *Континуирано стручно усавршавање и унапређење квалитета властитог рада и рада других ангажованих у предшколској установи*

Психолог помаже васпитачима приправницима, као и искуснијим васпитачима, психолозима приправницима и другим стручним сарадницима у процесу професионалног развоја тако што организује и реализује различите облике стручног усавршавања и помаже им да анализирају властити рад и поставе развојне циљеве. Психолог ради на властитом стручном усавршавању, рефлектујући и анализирајући свој рад. Такође упознаје друге са савременим кретањима и достигнућима психолошке теорије и праксе. Од психолога се очекује да познаје, прати и показује отвореност за увођење европске димензије у

васпитање и образовање, у сарадњи с руководиоцем и другим члановима стручног тима.

Индикатори квалитета

5.1. У процесу пружања континуиране помоћи и подршке у стручном усавршавању других, психолог:

1. Упознаје васпитаче са савременим токовима из својих области рада, континуирано пратећи стручну и научну литературу;
2. Подстиче и реализује различите облике размјене информација и подучавања васпитача и особља предшколске установе о новим тенденцијама у образовним политикама, с посебним нагласком на развој емоционалних, социјалних и когнитивних компетенција дјеце;
3. Предлаже одређене облике стручног усавршавања особља предшколске установе, а на основу процјене и изражених потреба;
4. Помаже васпитачима да анализирају и унапређују властити рад (прати рад на основу стандарда и чек-листе, анализира документацију васпитача);
5. Даје васпитачу јасну и сврсисходну повратну информацију и заједно с васпитачем поставља оствариве циљеве и дефинише начине мјерења ефекта;
6. Организује и/или реализује различите облике стручног усавршавања за васпитаче, засноване на процјенама потреба и интересовањима (радионице, семинари и др.);
7. Сарађује с другим организацијама, институцијама и експертима који могу допринијети унапређењу професионалних компетенција запослених у установи;
8. Прати и анализира резултате и ефекте стручног усавршавања васпитача и промјене у пракси те даје приједлоге унапређења;
9. Помаже васпитачима да добију адекватне информације о различитим могућностима за стручно усавршавање на нивоу вртића, заједнице и шире;
10. Помаже васпитачима да развију индивидуални план стручног усавршавања.

5.2. У континуираном раду на властитом професионалном усавршавању, психолог:

1. Познаје права и обавезе у вези с радом у установи и одговорно их и на вријеме испуњава;
2. У свакој прилици се понаша и опходи тако да доприноси поштовању и угледу професије коју заступа, не злоупотребљавајући свој положај за стицање властите користи или промоције;
3. Прати савремена кретања у психолошкој теорији и пракси препознајући важност цијеложивотног учења;
4. Анализира властити рад и прави план усавршавања;
5. Сарађује с другим колегама на различитим пројектима и активностима у вези са стручним усавршавањем;
6. Укључује се у домаће и међународне пројекте из области развојне и школске психологије/психологије образовања;
7. Похађа стручне скупове, семинаре и друге облике стручног усавршавања те учествује у њиховом раду;
8. Припрема презентације и реферате те учествује у различитим стручним скуповима и конференцијама;
9. Стручно се усавршава из различитих области психологије (психологије личности, социјалне, клиничке, психотерапије, организацијске психологије) с циљем што

адекватнијег препознавања потреба дјетета као и пружања што адекватнијег стручног третмана који је дјетету потребан;

10. Посједује основно знање о психотерапији у раду с дјецом и ефикасним психотерапијским техникама;
11. Похађа едукације које се тичу препознавања и поступања у случајевима насиља над дјецом и међувршњачког насиља;
12. Прави приказе пројеката, резултата истраживања, стручне литературе и о томе информише колеге;
13. Израђује и ажурира документацију о свом професионалном развоју (води развојни и професионални портфолио у којем документује свој рад и напредовање);
14. Познаје и додатно се усавршава у стицању сазнања потребних за пријављивање на програме Европске уније;
15. Познаје и додатно се усавршава у подручју демократског грађанства и људских права;
16. Познаје и континуирано се информише о европским трендовима у васпитању и образовању;
17. Оспособљен је и додатно се оспособљава за рад у мултикултуралном окружењу;
18. Познаје минимално један страни језик;
19. Оспособљен је за усмјеравање дјеце и професионалаца друштвеној одговорности.

Стандард 6. Тимски рад, клима и комуникација у предшколској установи

Психолог у предшколској установи доприноси креирању позитивне климе и културе установе, изградњи тимског рада и успостављању сарадничких односа с васпитачима, стручним сарадницима и другим запосленима тако што ствара заједницу која учи и његује јасну и предусретљиву комуникацију. Психолог уважава професионални и лични интегритет и достојанство свих, без обзира на њихов статус и социјални контекст којем припадају.

Индикатори квалитета

Психолог:

1. Креира инклузивну климу и културу, обезбјеђујући да се свако дијете и породица осјећају добродошло и прихваћено и да је сваком дјетету обезбијеђено остваривање права на квалитетно васпитање и образовање;
2. Обезбјеђује прилике да се сва дјеца и одрасли у вртићу међусобно упознају, сарађују и уче једни од других;
3. Пружа подршку васпитачима у процесу рјешавања проблема, показује разумијевање и моделује конструктивно и ненасилно рјешавање проблема и сукоба;
4. Подстиче и његује тимски рад и заједничко рјешавање проблема у свакој ситуацији;
5. Активно слуша и уважава сугестије и мишљење васпитача, родитеља/старатеља и представника заједнице у вези с радом установе, планирањем, реализацијом и евалуацијом програма;
6. У свим формалним и неформалним ситуацијама служи као модел понашања и комуникације, предано и посвећено обављајући своје обавезе;
7. Реагује на потребе и захтјеве других и одговара правовремено на јасан, дјелотворан

- и сензибилан начин, у писаној и усменој форми;
8. Препознаје и јавно промовише резултате свих запослених те ствара прилике за заједничко прослављање успјеха, подстичући сарадњу умјесто такмичења;
 9. Познаје основе управљања људским ресурсима и примјењује их по потреби с циљем доприноса изградњи тима и креирања позитивне климе;
 10. Активно учествује у стварању околине у којој се поштују, подржавају и уважавају дјеца, заједно с другим запосленим;
 11. Учествује и конструктивно доприноси раду стручних тијела у предшколској установи.

Литература:

1. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2018). *Ревизија стандарда квалитета рада педагога у предшколском васпитању и образовању*. Сарајево: АПОСО.
2. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2014). *Анализа примјене стандарда квалитета рада у пракси*. Сарајево: АПОСО.
3. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2011). *Квалитет предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини*. Сарајево: АПОСО.
4. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2014). *Модел за унапређење професионалног развоја васпитача, наставника и стручних сарадника*. Сарајево: АПОСО.
5. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2014). *Подршка развоју квалитета у предшколском васпитању и образовању*. Сарајево: АПОСО.
6. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2011). *Стандарди квалитета рада васпитача, педагога и директора у предшколском васпитању и образовању*. Сарајево: АПОСО.
7. Друштво психолога Србије (2012). *Нови правилник о програму рада психолога у образовању*. Доступно на: <http://www.mpn.gov.rs/sajt/page.php?page=201>.
8. European Commission (2011). *CORE, competence requirements in early childhood education and care*. Доступно на: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fc7e05f4-30b9-480a-82a7-8afd99b7a723>
9. European Commission (2014). *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care, Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission*. Доступно на: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf
10. European Parliament and the Council (2006). *Key competences for lifelong learning. Official Journal of the European Union L394/10*. Доступно на: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en
11. Европска унија (2017). *Еуропа 2020. Европска стратегија за паметан, одржив и укључив раст*. Доступно на: <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/europa-2020.pdf>
12. Закон о предшколском васпитању и образовању Републике Српске. *Службени гласник РС*, 79/2015.

13. Завод за школство Црне Горе (2016). *Стандарди компетенција за наставнике и директоре у васпитно-образовним установама*. Подгорица: Завод за школство.
14. Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини. *Службени гласник Босне и Херцеговине*, 88/07.
15. Правилник о програму свих облика рада стручних сарадника. *Службени гласник РС – Просветни гласник*, 5/2012.
16. Синдик, Ј. (2011). „Улога предшколског психолога – превенција и рана интервенција“. *Хрватски часопис за јавно здравство*. 28(7).
Доступно на: <https://hcjz.hr/index.php/hcjz/article/view/418/404>
17. Хрватска психолошка комора (2012). *Стандарди рада психолога у предшколским установама*. Доступно на: http://www.psiholoska-komora.hr/static/documents/doc_standardi_rada_psih_u_predskol_ustanovama.pdf

СТАНДАРДИ КВАЛИТЕТА РАДА СТРУЧНИХ САРАДНИКА ЕДУКАТОРА-РЕХАБИЛИТАТОРА⁵ И ЛОГОПЕДА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

Увод

Истраживања у подручју неуронауке те психолошких и едукационих наука у задње 2–3 деценије су недвосмислено показала значај раних позитивних искустава на рани раст и развој дјетета, чиме се и препоручује што раније укључивање дјецe у системске подстицаје и прилагођавање окружења у којем ће дијете постићи свој пуни потенцијал.

У раном дјетињству долази до убрзаног развоја дјетета у свим развојним подручјима: моторика, комуникација, когнитивни и социо-емоционални развој и брига о себи, а дјеца вјештине и знања из појединих развојних подручја савладавају према одређеном редослиједу. Свако одступање од развојних прекретница може да утиче на цјелокупни каснији развој дјетета. Мозак малог дјетета развија се великом брзином, отворен је за учење и обиљежен флексибилношћу, зато је и рани период развоја дјетета најкритичнији период у којем се раном стимулацијом, подучавањем и стварањем подстицајног окружења могу да превенирају многи поремећаји касније у дјетињству. Важно је пратити развој сваког дјетета те препознати и евидентирати свако одступање у развојним подручјима како би се правовремено пружила интервенција и омогућио развој пуног потенцијала дјетета за захтјеве које ће школа и околина поставити пред њега.

Европска унија одавно је препознала значај раног развоја и образовања које је јасно изражено у релевантним политикама и стратегијама. „Доб дјеце за улазак у формално образовање се смањује и повећава њихов обухват. Тако је у периоду од 2000. до 2009. године у просјеку у 27 земаља ЕУ (ЕУ-27) стопа уписа дјеце у предшколско и основно образовање достигла приближно 77% за дјецу стару три године, 90% за дјецу од четири године и 94% за дјецу стару пет година у 2009. години. На Самиту у Барселони 2002. године Вијеће Европе је одлучило да до 2010. године све земље чланице морају осигурати да најмање 90% дјеце од треће године до поласка у школу буде обухваћено предшколским одгојем и образовањем, као и 33% дјеце млађе од три године. Нарочита пажња је усмјерена на бригу и укључење дјеце из угрожених група за које је предшколски одгој кључан за успјех у наставку школовања, као и на посебну помоћ и подршку породицама ове дјеце.“ (Цендер центар Владе ФБиХ, 2015) Статистичка анализа дата у овом дијелу показује да се Босна и Херцеговина није ни приближила овом постављеном циљу.

Ако упоредимо генералне податке о броју дјеце укључене у предшколске установе, према подацима организације *Save the Children*, видјећемо да се Босна и Херцеговина налази на посљедњем мјесту међу европским земљама те да је тек 17% дјеце укључено у предшколске установе, од чега само 2% из ризичних група похађа неки вид предшколског васпитања и образовања. Предшколским васпитањем и образовањем у трајању од минимално 150 часова у години пред полазак у школу у Босни и

⁵Стандарди квалитета рада стручног сарадника едукатора-рехабилитатора у предшколском васпитању и образовању односе се и на све дефектологе независно о усмјерењу, нпр. дефектолог-соматопед, дефектолог-тифлопедагог, дефектолог-олигофренолог.

Херцеговини је обухваћено око 50% дјеце, што је опет низак проценат јер, према подацима *Eurostata*, у Европској унији проценат дјеце узраста четири до шест година која похађају предшколско васпитање и образовање прелази високих 95 процената. Дјеца с тешкоћама у развоју би требала да имају приоритет за што раније укључивање у програме подстицаја развоја јер је неуропластичност мозга, тј. могућност мозга да се промијени и адаптира као резултат подстицајне, богате, структуриране вањске стимулације, у овом периоду најинтензивнија.

Уставом Босне и Херцеговине, као и низом међународних докумената (УН Конвенција о правима дјетета из 1989, Међународна конвенција о правима особа с инвалидитетом (члан 1, 7. и 24. и сл.) загарантована су основна људска права, а тиме и права дјеце на образовање и развој пуног потенцијала дјетета. Према члану 9. Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини, циљ предшколског васпитања и образовања је обезбиједити оптималне и једнаке услове како би се свако дијете, од рођења до поласка у школу, развијало и остваривало своје пуне потенцијале и компетенције кроз различите видове квалитетног и професионално аутономног институционалног и ванинституционалног предшколског васпитања и образовања. За свако дијете с посебним потребама израдиће се индивидуални програм прилагођен његовим способностима (члан 12, *Службени гласник БиХ*, бр. 88/07). Дјеца с развојним тешкоћама требају додатну подршку како би достигла свој пуни потенцијал. Стручни и квалитетни подстицаји и подршка су основно право сваког дјетета загарантовано различитим конвенцијама и декларацијама о правима дјетета као и домаћим законима.

У том контексту неопходно је ангажовање едукатора-рехабилитатора, логопеда у предшколским установама који је кључна особа која прати, процјењује и подстиче развој пуног потенцијала дјетета с тешкоћама у развоју и обезбјеђује подстицајно окружење за максимизирање дјететових потенцијала. Поред тога, едукатор-рехабилитатор, логопед савјетује родитеље/старатеље, васпитаче и друге релевантне учеснике у раду с дјететом с тешкоћама у развоју те олакшава доступност и приступачност ресурсима, системима и службама здравствене и друштвене бриге за дјецу. Код пружања интервенције и третмана дјетету важан је холистички приступ и међусекторска сарадња свих система здравства, социјалне политике и образовања. Унапређујући професионалне компетенције, развијајући нове методолошке приступе и парадигме, праћењем савремене теорије и праксе едукатору-рехабилитатору и логопеду се омогућава да постане равноправан члан интердисциплинарног/трандисциплинарног тима у свим подручјима запошљавања, здравству, васпитно-образовном раду и социјалној политици.

Закони о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини јасно налажу обавезу израде и примјене прилагођених програма, што је основна дјелатност едукатора-рехабилитатора, али саме процедуре израде и примјене ових програма нису дефинисане. Поред тога, стални напредак едукационо-рехабилитационих и логопедских спознаја, нових методолошких захтјева васпитања и образовања, усавршавање едукатора-рехабилитатора и логопеда, захтјеви корисника и заступника корисника за новим услугама захтијевају израду мјерљивих стандарда квалитета услуга. С друге стране, неопходно је тражити и „струковну заштиту како од стране конкуретних струка и других неовлаштених давалаца појединих услуга тако и од погрешних одлука, поступања и третмана од стране едукацијског рехабилитатора, а

гдје је могуће да буде нанесена штета кориснику услуга или радној организацији као даватељу услуге. Како би одговорили на ове изазове, потребно је јасно дефинирати савремена темељна мјерила квалитете услуга едукацијских рехабилитатора“ (Враговић, 2012: 152).

Едукатор-рехабилитатор у предшколској установи

Стручни рад едукатора-рехабилитатора у предшколским васпитно-образовним установама подразумијева рад на превенцији, детекцији, евидентирању, дијагностици, планирању подршке, едукацији, рехабилитацији, као и евалуацији третмана за дјецу код које постоји ризик за појаву тешкоћа у развоју (на примјер, прематуритет) или за дјецу код које су се тешкоће већ развиле (дјецу с интелектуалним тешкоћама, сензорним и моторичким тешкоћама, као и поремећајима у понашању).

Поред рада с дјецом, важно подручје рада едукатора-рехабилитатора су и родитељи/старатељи дјеце с тешкоћама у развоју. Едукатор-рехабилитатор ће упознати родитеља/старатеља с врстом и степеном тешкоће код дјетета, пружити подршку у прихватању и разумијевању дјететове тешкоће, те подстицању развоја у кућном окружењу. Едукатор-рехабилитатор ће спроводити савјетодавни рад с васпитачима, стручним сарадницима и другим релевантним структурама дјеловања у раду с дјецом с тешкоћама у развоју. Едукатор-рехабилитатор ће радити и с вршњацима с циљем стварања инклузивне климе.

Значајну улогу едукатор-рехабилитатор има и у развоју међусекторске сарадње. Сарадњом здравственог система, система социјалне заштите и система образовања, кроз интердисциплинарни приступ, унаприједиће се доступност служби те, након детектоване тешкоће, дијете и породица ће бити правовремено укључени у интервенцију.

Током школовања едукатори-рехабилитатори се усмјеравају на различите смјерове који на државном нивоу нису у потпуности уједначени и зависе од плана и програма високошколске установе. Тренутно четири јавна универзитета у Босни и Херцеговини нуде програме за будуће едукаторе-рехабилитаторе: Универзитет у Сарајеву, Универзитет у Тузли, Универзитет у Источном Сарајеву и Свеучилиште у Мостару.

Према већини стандарда и норматива у предшколском васпитању и образовању, послове едукатора-рехабилитатора могу да обављају лица која посједују високу стручну спрему и стручна звања:

- професор дефектологије (одговарајућег профила),
- дипломирани дефектолог (одговарајућег профила),
- дипломирани специјални едукатор-рехабилитатор,
- дипломирани едукатор-рехабилитатор,
- дипломирани логопед,
- дипломирани сурдоаудиолог,
- *bachelor* едукатор-рехабилитатор.

Едукатор-рехабилитатор ствара једнаке могућности за сву дјецу како би остварила пуни потенцијал, укључујући дјецу с тешкоћама у развоју те моторичким и сензорним тешкоћама.

Дјеца с тешкоћама у развоју, у контексту ових стандарда, су:

- дјеца с интелектуалним тешкоћама,
- дјеца с поремећајем аутистичног спектра,
- дјеца с тешкоћама у учењу,
- дјеца с поремећајима у понашању и емоционалним тешкоћама,
- дјеца с ADHD-ом и другим неуроразвојним тешкоћама.

Дјеца са сензорним тешкоћама су:

- дјеца с оштећењима вида,
- дјеца с оштећењима слуха.

Спровођење програма подршке едукатора-рехабилитатора дјетету с тешкоћама у развоју у предшколским васпитно-образовним установама може се подијелити у три сегмента:

- рана интервенција за дјецу од 0 до 2/3 године,
- психоедукативне групе подршке за дјецу од 3 до 6 година,
- обавезни вид предшколског васпитања и образовања од 5 до 6 година.

Логопед у предшколској установи

Логопеди су стручњаци за комуникацију који раде на спречавању, процјени, дијагностици и третману поремећаја говора, језика, социјалне комуникације, когнитивне комуникације и гутања код дјеце и одраслих. Домен рада логопеда укључује:

- Говорне поремећаје који настају када особа има потешкоће у исправној или течној продукцији говорних гласова (на примјер, муцање је облик дисфлуентности) или има проблема с гласом или резонанцијом.
- Језичке поремећаје који настају када особа има проблема с разумијевањем других (рецептивни језик) или дијељењем мисли, идеја и осјећаја (експресивни језик). Језички поремећаји могу бити говорни или писани и могу укључивати облик (фонологија, морфологија, синтакса), садржај (семантика) и/или коришћење (прагматика) језика на функционалне и друштвено прикладне начине.
- Поремећаје социјалне комуникације који настају када особа има проблема с друштвеном употребом вербалне и невербалне комуникације. Ови поремећаји могу укључивати проблеме (а) комуницирања у друштвене сврхе (на примјер, поздрав, коментирање, постављање питања), (б) разговора на различите начине како би се прилагодило слушаоцу и окружењу и (в) придржавања правила разговора и препричавања прича. Сви појединци с поремећајем спектра аутизма имају проблема са социјалном комуникацијом. Поремећаји социјалне комуникације пронађени су и код особа с другим стањима попут трауматских озљеда мозга.
- Когнитивно-комуникационе поремећаје који укључују проблеме организовања мисли, обраћања пажње, памћења, планирања и/или рјешавања проблема. Ови се

поремећаји обично догађају као посљедица можданог удара, трауматске озљеде мозга или деменције, иако могу бити природне.

- Поремећаје гутања (дисфагија) који представљају потешкоће с храњењем и гутањем, што може настати као посљедица болести, операције, можданог удара или озљеде.

Процеси ране интервенције, хабилитације и рехабилитације патологије вербалне и писане комуникације само су нека од подручја дјеловања овог стручњака.

Занимање логопеда припада високој стручној спреми (VII степен), а звање се стиче након четворогодишњег студија односно првог циклуса студија на едукационо-рехабилитационом факултету (дефектолошком факултету) или на одсјеку за логопедију (логопедију и (сурдо) аудиологију) при неком од других факултета (медицинском или неком од факултета друштвених наука).

Стицање стручне спреме за занимање логопеда путем високог образовања едукационо-рехабилитационог (дефектолошког) усмјерења пружа логопеду ширину у дјеловању и доступан садржај рада сличан другим занимањима која се баве радом с дјецом с тешкоћама у развоју и одраслим особама с инвалидитетом, с посебним нагласком на подручје говорно-језичке комуникације.

Рад логопеда у предшколским установама заснован је на позитивним стручним и научним принципима који подразумијевају примјену најсавременијих облика и метода рада у циљу што квалитетније рехабилитације свих говорно-језичких поремећаја код дјете тог узраста. Логопед у предшколским установама може бити запослен као стручни сарадник. Годишњи програм рада логопеда је саставни дио годишњег програма рада предшколске установе. Све своје послове логопед обавља у складу с годишњим програмом установе.

Неки од говорно-језичких поремећаја, који се третирају у предшколским установама, су:

- артикулацијски поремећаји,
- фонолошки поремећаји,
- моторички говорни поремећаји (дизартрија, дјечја апраксија говора),
- поремећаји флуентности говора (муцање и брзоплетост),
- поремећаји гласа,
- развојни језички поремећаји,
- поремећаји аутистичног спектра,
- поремећаји у раној писмености,
- поремећаји социјалне комуникације,
- поремећаји когнитивне комуникације,
- сложени комуникациони поремећаји (AAC),
- поремећаји гутања и храњења.

Едукационо-рехабилитациона дјелатност

Едукационо-рехабилитациона дјелатност обухвата индивидуалне или групне едукационо-рехабилитационе поступке и мјере засноване на едукационо-рехабилитационим спознајама и начелима, а односе се на:

- рано откривање и уочавање ризика за одступање од типичног развоја и упућивање на рану процјену и дијагностику,
- тимску дијагностику – учешће у дијагностичком тиму (интердисциплинарном/ трансдисциплинарном),
- процјену интереса, способности и јаких страна дјетета и породице,
- процјену потреба за подршком у циљу израде индивидуалног породичног плана услуга и индивидуалних/индивидуализованих програма,
- израду индивидуалних/индивидуализованих програма подстицања, породично и лично усмјерених планова подршке,
- рану интервенцију, тј. дугорочне и краткорочне циљеве подстицања усмјерене на одређена развојна подручја с циљем превенције и ублажавања развојних тешкоћа, рад с дјететом, савјетовање и едукацију родитеља/старатеља и васпитача с циљем укључивања у инклузивне токове друштва,
- едукационо-рехабилитационе индивидуалне и/или групне поступке и програме (базична перцептивно-моторичка стимулација, подстицање перцептивно-моторичког развоја, подстицање сензорне интеграције, рехабилитација путем покрета, перипатологија, примијењена анализа понашања, структурирани програми с визуелном подршком, системи аугментативне и алтернативне комуникације, укључујући знаковни и сликовни језик и Брајево писмо, когнитивне стратегије учења, технике индивидуалног и групног подучавања, подстицање развоја когнитивних, практичних и социјалних компетенција, као и широк спектар других рехабилитационих поступака),
- васпитно-образовни рад с дјецом са и без потешкоћа у развоју,
- координацију подршке у различитим системима у сврху заступања, упућивања и праћења корисника,
- промицање права дјете с потешкоћама у развоју и њихових родитеља/старатеља у заједници,
- едукационо-рехабилитациону супервизију с циљем унапређења професионалних компетенција како би се пружиле боље услуге корисницима,
- савјетовање и сарадњу с циљем пружања подршке дјечи и родитељима/старатељима,
- тимски рад, тј. учешће у тимском доношењу најбоље одлуке за примјерени облик интервенције,
- едукационо-рехабилитациона стручна и научна истраживања с циљем продубљивања и унапређења спознаја из едукационо-рехабилитационе дјелатности, нарочито у подручју инклузивног васпитања и образовања и
- едукационо-рехабилитациону евалуацију поступака, програма и начина рада, повезаних са стручним процјенама и дијагностиком.

Едукационо-рехабилитациони (индивидуални и/или групни) поступци и програми у раду с дјецом су:

- базична перцептивно-моторичка стимулација,
- подстицање перцептивно-моторичког развоја,
- рехабилитација игром,
- подстицање сензорне интеграције,
- психомоторичка редукација,

- примијењена анализа понашања,
- структурирани програми с визуелном подршком,
- системи аугментативне и алтернативне комуникације,
- когнитивне стратегије учења,
- технике индивидуалног и групног подучавања,
- подстицање развоја когнитивних, практичних и социјалних компетенција,
- подстицање хармоничних односа с вршњацима,
- подстицање личног и социјалног развоја у групи,
- подстицање развоја природног круга подршке,
- модели лично и породично усмјереног планирања подршке,
- транзициони програми.

Улога едукатора-рехабилитатора у установама за предшколско васпитање и образовање је:

- учествовање у комисији приликом уписа дјеце у предшколску установу,
- посматрање и праћење дјетета у поступку утврђивања психомоторичких стања, детекција дјеце с развојним тешкоћама,
- превенција развоја оштећења примјеном метода ране стимулације развоја дјетета у свих пет подручја развоја (тјелесном/моторичком, комуникационом/језичком, когнитивном развоју, социо-емоционалном развоју и брига о себи),
- утврђивање статуса функционисања у свих 5 подручја развоја (тјелесном/моторичком, комуникационом/језичком, когнитивном развоју, социо-емоционалном развоју и брига о себи),
- упознавање родитеља/старатеља са психомоторичким функционисањем дјетета на основу прикупљених документованих чињеница проистеклих из праћења и процјене,
- утврђивање врсте и броја едукационо-рехабилитационих третмана (у сарадњи с васпитачима и родитељима/старатељима израђује индивидуални едукативни програм рада),
- припремање за непосредни васпитно-образовни, едукационо-рехабилитациони рад с дјецом, дјецом у групи,
- израда специфичних, индивидуализованих дидактичких материјала и средстава за рад с дјететом,
- непосредни едукационо-рехабилитациони рад с дјецом,
- савјетовање и едукација васпитача кроз примјену специфичних метода рада које ће допринијети оптимизацији развоја и стварању инклузивне климе,
- савјетовање и едукација родитеља/старатеља дјетета,
- подучавање и оспособљавање родитеља/старатеља за примјерен рад с дјететом у породичном окружењу и креирање подстицајне средине,
- подучавање родитеља/старатеља о васпитно-образовној инклузији (ово се односи на све родитеље/старатеље *типичне* и *атипичне* дјеце, као и на друге субјекте васпитно-образовног рада),
- предлагање и иницирање промјене у најбољем интересу дјетета,
- савјетовање и едукација свих релевантних учесника у раду с дјецом (директор, стручни сарадници, асистент, организације, удружења и сл.),

- допринос стварању услова за квалитетно организовање дјеце и учешће у свим сегментима предшколског живота и друштвених активности заједнице (на примјер, обиљежавање значајних датума, дјечјих манифестација, сарадња с локалном заједницом и цивилним друштвом),
- континуирано документовање и извјештавање о постигнућима дјетета,
- континуирано стручно усавршавање у подручју едукационо-рехабилитационих наука, инклузивног образовања, тимског рада, писања пројектних приједлога у подручју комуникације те учествовање у раду стручних органа установе (активи, вијећа и др.) и слично,
- рад на пословима унапређивања и развоја васпитно-образовне дјелатности (истраживањима, пројектима и сл.),
- заговарање приступачности у предшколској установи (вртићу) те предлагање уклањања архитектонских баријера,
- рад на административним пословима.

Главна подручја рада логопеда, без обзира на врсту установе у којој ради, су:

- превенција свих врста говорно-језичких поремећаја, поремећаја комуникације и поремећаја гутања,
- рана детекција свих врста говорно-језичких поремећаја, поремећаја комуникације и поремећаја гутања и стимулација развоја подручја говора, језика и комуникације која нису у складу с развојном доби дјетета,
- процјена и идентификација свих развојних и стечених комуникационих и говорно-језичких поремећаја, функционална дијагностика слушања и језичко-говорног статуса те процјена одабира слушних помагала код особа оштећена слуха,
- третман свих развојних и стечених комуникационих и говорно-језичких поремећаја те поремећаја гутања,
- савјетодавни и едукативни рад с родитељима/старатељима,
- савјетодавни и едукативни рад са стручњацима других профила,
- савјетодавни и едукативни рад с родитељима/старатељима и члановима породице и савјетодавно-едукативни рад са широм друштвеном заједницом,
- истраживања на подручју логопедије и сродних научних подручја.

Улоге логопеда у предшколским установама су:

- превенција свих врста и облика говорно-језичких поремећаја, поремећаја комуникације и поремећаја гутања,
- рана детекција и идентификација свих врста и облика говорно-језичких поремећаја, поремећаја комуникације и поремећаја гутања,
- логопедски третман свих врста говорно-језичких поремећаја, поремећаја комуникације и поремећаја гутања,

- сарадња с родитељима/старатељима и другим стручним сарадницима и учесницима васпитно-образовног процеса,
- континуирано стручно усавршавања и додатна едукација из различитих области.

Циљеви рада

Усмјерени на дијете:

- ✓ посматрати, пратити, процјењивати, израђивати индивидуални едукациони план рада, предлагати едукационо-рехабилитационе и корективне третмане, евалуирати постигнућа у раду,
- ✓ подстицати развој јаких страна дјетета, његову иницијативу, самосталност, овладавање вјештинама и генерализације научених вјештина,
- ✓ превенирати могућност настанка придружених тешкоћа,
- ✓ стварати подстицајно окружења за дијете у складу с развојним могућностима и потребама дјетета у циљу инволвирања у инклузивне услове предшколског система васпитања и образовања.

Усмјерени на васпитача и друге стручне сараднике:

- ✓ помоћи васпитачу и другим стручним сарадницима у детекцији дјецe с развојним тешкоћама, приступу и специфичним методама рада с дјецом,
- ✓ помоћи васпитачу и другим релевантним структурама дјеловања у раду с дјецом у креирању подстицајног окружења за дијете које ће задовољити његове потребе.

Усмјерени на родитеља/старатеља:

- ✓ стварати услове за партнерске односе кроз пружање информација и савјетовање о развојним карактеристикама дјетета и савјетовање о доступности служби за подршку,
- ✓ подстицати и подржавати породицу у избору најбољих програма за дијете, остваривању заједничких циљева за дијете кроз индивидуални едукациони план рада, третман, евалуацију и транзицију,
- ✓ оспособљавати родитеље/старатеље за максимизирање способности дјетета,
- ✓ превенирати настанак негативних догађаја у породици, подстицати социјализацију породице и стварање позитивног родитељства.

Усмјерени на друштво:

- ✓ сензибилизација друштва према дјеци с тешкоћама у развоју и значају раног раста и развоја,
- ✓ сарадња с друштвеном заједницом у циљу стварања инклузивног друштва, остваривању основних права и доступности друштвених ресурса (здравствених, социјалних и васпитно-образовних, културно-умјетничких и др.).

Документовање и извјештавање стручног сарадника едукатора-рехабилитатора и логопеда

Едукатор-рехабилитатор подноси извјештај у форми налаза и мишљења у складу с изработом индивидуалног едукационог плана. Налаз се доставља родитељу/старатељу, васпитачу и руководству.

Индивидуални едукационо-рехабилитациони план услуга прилагођава индивидуално садржаје, сваком дјетету понаособ, како би у потпуности развили свој потенцијал у свих 5 развојних подручја. Индивидуални едукациони план је повјерљива форма документа која треба да садржава сљедеће основне саставнице:

- личне податке о дјетету,
- назив групе којој дијете припада,
- развојни статус дјетета у свим подручјима рада,
- јаке стране дјетета и подручја која се подстичу код дјетета,
- циљеве рада,
- лица која ће пружати подршку у раду,
- врста подршке у раду,
- распоред и учесталост пружања услуга,
- датум израде индивидуалног едукационо-рехабилитационог плана подстицања,
- временски оквир за који се израђује индивидуални едукационо-рехабилитациони план,
- евалуацију рада.

Индивидуални едукационо-рехабилитациони план рада је форма документа с којом требају бити упознати родитељ/старатељ дјетета, васпитач вртића и менаџмент услуга.

Евалуација рада се врши минимално након навршеног једног мјесеца, а максимално након навршених 3 мјесеца рада с дјететом.

У предшколским установама је неопходно спроводити тимски рад, од интердисциплинарног тежити ка трансдисциплинарном раду. Интердисциплинарни рад у циљу пружања свеобухватне подршке дјетету и породици, кроз обезбјеђење квалитета услуге, подстиче систем за рани развој и рану интервенцију те подстиче учеснике процеса на изналажење најбољих приступа у раду за дијете и породицу. При спровођењу ране интервенције важну улогу има интердисциплинарна сарадња различитих стручњака међусобно, уз сталну сарадњу с родитељима/старатељима и партиципацију дјетета. Идеја координације и сарадње између различитих стручњака темељи се на претпоставци да интеграција и координација различитих услуга доводи до бољих исхода ране интервенције (Dunst и Bruder, 2002; Alliston, 2007; Chang, 2007; Spittle и сар., 2012. према Milić, Babić 2013). Тежња струке и науке јесте увођење трансдисциплинарности. Трансдисциплинарност с позадином дјеловања интердисциплинарности би значила увођење кључне особе за дијете с тешкоћама у развоју и породицу. Кључна особа едукатор-рехабилитатор би била особа за комуникацију с породицом и осталим системима подршке. За све информације и координацију између стручњака и система била би одговорна једна особа која би преносила информације родитељу/старатељу и обратно. Едукатор-рехабилитатор на тимским састанцима прикупља информације од осталих стручњака који раде с дјететом, предлаже начине даљег поступања и генерализоване информације преноси родитељу/старатељу и обратно. Едукатор-рехабилитатор записује и све важне информације са састанака с родитељима/старатељима, васпитачима и другим структурама с којима сарађује.

Стручне и материјалне претпоставке за професионални рад едукатора-рехабилитатора и логопеда

Након завршеног универзитетског образовања, едукатор-рехабилитатор и логопед приступају реализацији приправничког стажа, полагању стручног испита, чиме постају

способни за самостално обављање рада те за даље стручно усавршавање и напредовање у струци.

Едукатор-рехабилитатор спроводи индивидуални и групни рад

Индивидуални рад се реализује у посебним, специјализованим условима кабинета едукатора-рехабилитатора уз присуство родитеља/старатеља или васпитача вртића. Циљ индивидуалног рада је максимизирање потенцијала дјетета и оснаживање породице. Индивидуални рад се реализује у форми подстицајне јединице у трајању од 40 до 60 минута. Подстицајна јединица садржава циљеве постављење кроз индивидуални едукационо-рехабилитациони план услуга за дијете и породицу. С планом се упознаје родитељ/старатељ, васпитач вртића као и менаџмент услуга.

Групни план рада се реализује сходно циљевима рада гупе коју дијете похађа, а у сарадњи с васпитачем вртића. Трајање групног рада је 40–60 минута. Циљ групног рада је развој социјалних вјештина и способности, с циљем инклузије у ужу и ширу друштвену заједницу.

Уобичајено је да се директни рад с корисницима услуга изводи у трајању од 18 до 20 радних часова у 40-часовној радној недјељи. Преосталих 20–22 радних часова садржава писано документовање планирања и реализације, тј. евалуације индивидуалног едукационо-рехабилитационог плана услуга и друге послове.

Логопедски третман спроводи се с дјецом у предшколској установи код које је утврђено одступање у говорно-језичком статусу у складу с узрастом дјетета. У складу с тим, примјењују се различите методе и средства у односу на врсту и степен поремећаја, као и узраст дјетета. Третман се спроводи у одговарајућој просторији опремљеној у складу са стандардима и нормативима за предшколско васпитање. Логопедски третман се спроводи индивидуално и групно. Индивидуални логопедски третман у предшколској установи траје од 30 до 45 минута, у зависности од врсте и облика говорно-језичког поремећаја. Групни рад с дјецом траје од 45 до 60 минута, у складу с врстом планиране активности и врсте говорно-језичких поремећаја.

Педагошки стандарди и нормативи за предшколско васпитање и образовање предвиђају обезбјеђивање одговарајућих материјалних и техничких услова за реализацију задатака едукатора-рехабилитатора и логопеда.

Едукатор-рехабилитатор и логопед треба да имају своју радну просторију с одговарајућим намјештајем и опремом, дидактичким материјалима предвиђеним педагошким стандардима и нормативима, како би се припремили за рад, спроводили дијагностику, третмане и савјетодавни рад с родитељима/старатељима, васпитачима и другим стручним сарадницима.

Едукатор-рехабилитатор и логопед треба да имају и рачунар с приступом интернету и штампач у циљу брзе размјене информација и доступности материјала за дјецу као што су разни визуелни, аудитивни и други дидактички материјали те инструменти за рад, протоколи, упитници, евиденцијске листе и сл.

Компетенције едукатора-рехабилитатора

Компетенције представљају динамичку комбинацију когнитивних и метакогнитивних вјештина, знања и разумијевања, комуникационих, интелектуалних и практичних вјештина, те етичких вриједности усмјерених ка остваривању одређеног циља.

У оквиру свог рада у предшколској установи едукатор-рехабилитатор треба да:

1. спроведе едукационо-рехабилитациону процјену нивоамоторичког, сензорног, спознајног, емоционалног и социјалног функционисања дјецe с оштећењима вида, моторичким поремећајима, хроничним болестима, интелектуалним тешкоћама, тешкоћама учења, дефицитом пажње и хиперактивним поремећајем, поремећајима из аутистичног спектра, вишеструким тешкоћама и с другим развојним и стеченим тешкоћама функционисања различитих узрока (у даљем тексту: дјецa с тешкоћама у развоју и особе с инвалидитетом) те процјене њиховог животног окружења;
2. процијени факторе и обиљежја квалитета живљења дјецe с тешкоћама у развоју и њихових породица;
3. креира нове облике процјене задовољавања потреба појединаца и групе дјецe с тешкоћама у развоју;
4. обликује и примјењује индивидуалне, научно утемељене, едукационе-рехабилитационе програме и поступке у циљу унапређења функционалног развоја (способности, знања и вјештина) и остварења квалитета живљења дјецe с тешкоћама у развоју;
5. евалуира учинке едукационо-рехабилитационих програма и поступака;
6. модификује/преобликује едукационо-рехабилитационе програме и поступке с обзиром на њихове учинке;
7. надгледа приправнике едукаторе-рехабилитаторе током спровођења едукационо-рехабилитационепроцјене те примјене едукационо-рехабилитационих програма и поступака;
8. анализира и развија претпоставке и стандарде квалитета едукационо-рехабилитационе подршке;
9. примјењује вјештине тимског рада и сарадње са стручњацима различитих профила, с различитим организацијама и системима те с особама из животног окружења дјецe с тешкоћама у развоју;
10. анализира системе и моделе подршке у заједници и одабере оне које су примјерене индивидуалним потребама дјецe с тешкоћама у развоју;
11. критички просуђује остваривање права и преузимање одговорности свих учесника у системима који развијају моделе и пружају бригу и подршку дјеци с тешкоћама у развоју;
12. заговара и креира поступке унапређења процеса социјалне инклузије те развоја савремених модела и програма подршке у заједници за дјецу с тешкоћама у развоју;
13. превенира развој секундарних тешкоћа и социјалне искључености дјецe с тешкоћама у развоју;
14. планира и спроводи научна истраживања заснована на поштивању етичког кодекса и начела друштвене корисности резултата истраживања;
15. креира нова рјешења и протоколе повезане с професионално-етичким изазовима струке;

16. протумачи стручној и широј јавности научно утемељене информације о едукационо-рехабилитационом процесу, односно системима подршке за дјецу с тешкоћама у развоју;
17. примјењује примјерене методолошке поступке у научном раду;
18. управља континуираним професионалним и особним развојем;
19. користи вјештине учења потребне за формално и самостално напредовање у едукационо-рехабилитационој струци и сродним професионалним подручјима.

Савремени едукатор-рехабилитатор требао би да располаже компетенцијама које су настале као комбинација захтјева које се стичу формалним образовањем (знања, вјештине, ставови) и компетенцијама које се јављају као одговор на специфичне захтјеве одређеног радног мјеста.

Професионалне компетенције едукатора-рехабилитатора и логопеда на којима се заснивају ови стандарди су:

- организационе компетенције,
- комуникационе компетенције,
- сарадничке компетенције,
- васпитно-образовне компетенције,
- едукационе-рехабилитационе компетенције,
- методичко-акционе компетенције,
- професионалност и стално усавршавање,
- флексибилност, креативно и критично размишљање, рјешавање проблема,
- етичност.

Стандарди квалитета рада

Стандард је мјера квалитета коју је успоставио неки ауторитет или договорена правила која је усвојила већина. Стандард је мјерило којем тежимо, које нам је постављено као узор, с којим се упоређујемо и постајемо бољи професионалци у свом послу. Стандард је правац нашег дјеловања и усавршавања. Свака професија поставља стандарде пред своје стручњаке, а који су праћени законом и законским актима. Стандарди су развојни документ који се стално усавршава и мијења пратећи и усклађујући достигнућа у науци и струци.

Мјерљиви индикатори описани у оквиру стандарда за едукаторе-рехабилитаторе и логопедe дају могућност праћења и поређења квалитета професионалне активности. Индикатори и поступци вредновања требају пратити SMART систем, да су прецизни и јасно одређени, мјерљиви, достижни и стварно изведиви те временски одређени.

Правно регулисање дјелатности

Дјелатност едукатора-рехабилитатора и логопеда у предшколским установама требала би бити системски регулисана законима и подзаконским актима. Законски и подзаконски акти јасно би требали да регулишу потребне стручне квалификације едукатора-рехабилитатора и логопеда, увођење у рад и полагање стручних испита, нормативе и стандарде радних услова, број стручних сарадника едукатора-рехабилитатора и логопеда које установа треба да има у складу с бројем дјеце с тешкоћама у развоју у редовним и специјализованим условима.

Поред наведених, као полазну основу за израду професионалних стандарда у предшколском васпитању и образовању треба подразумијевати и област остваривања људских права, односно права дјетета, дефинисаних нашим легислативним и другим актима. Устав Босне и Херцеговине обавезује на највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода, апострофирајући Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и УН Конвенцију о правима дјетета.

Коме служи документ *Стандарди квалитета рада едукатора-рехабилитатора и логопеда у предшколском васпитању и образовању*

Документ *Стандарди квалитета рада едукатора-рехабилитатора и логопеда* треба да послужи:

- ✓ професионалцима едукаторима-рехабилитаторима и логопедима који су укључени у рану интервенцију и подршку дјечи с развојним тешкоћама (0–3 година),
- ✓ професионалцима едукаторима-рехабилитаторима и логопедима који раде психосоцијалне групе подршке (3–6 година),
- ✓ професионалцима едукаторима-рехабилитаторима и логопедима који спроводе обавезни вид предшколског васпитања и образовања (5–6 година),
- ✓ професионалцима логопедима који раде с дјецом с тешкоћама говорно-језичке комуникације,
- ✓ професионалцима едукаторима-рехабилитаторима и логопедима који раде с родитељима/старатељима ове дјеце.

Стандарди ће бити водиља професионалцима, чиме ће унапређивати своје компетенције, лична и професионална дјеловања у раду с дјецом с потешкоћама у развоју, васпитачима и другим релевантним структурама с којима сарађују у зависности од установе и система у којем су запослени.

Стандарди ће послужити и:

- ✓ професионалцима који прате и вреднују рад едукатора-рехабилитатора и логопеда,
- ✓ професионалцима који предлажу теме и/или програме за стручно усавршавање,
- ✓ установама које у свом раду преферирају запошљавање ових стручњака.

Дефинисањем *Стандарда квалитета рада едукатора-рехабилитатора и логопеда*, који укључују истраживања и сазнања о повећаном броју дјеце с различитим потешкоћама, примјеном нових теорија и пракси пружиће се подршка и смјер дјеловања:

- ✓ професионалцима за израду програма при високошколским установама које образују едукаторе-рехабилитаторе и логопеди.

С обзиром на додатне и придружене тешкоће које се стално појављују код дјеце с тешкоћама у развоју, те подизање нивоа свијести и достигнућа у науци, стандарди квалитета рада би требали бити развојни документ који се мијења, ревидира и усавршава.

СТАНДАРДИ КВАЛИТЕТА РАДА СТРУЧНОГ САРАДНИКА ЕДУКАТОРА-РЕХАБИЛИТОРА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

Стандард 1. *Разумијевање принципа рада едукатора-рехабилитатора и филозофије предшколског васпитања и образовања*

Едукатор-рехабилитатор је теоријски и практично упознат с карактеристикама развоја дјетета предшколског узраста, типичним и атипичним развојем, специфичним методама рада и третманом дјеце с потешкоћама у развоју. Поред овог, упознат је с програмима рада у васпитно-образовној установи те принципима инклузивног образовања.

Индикатори квалитета

Едукатор-рехабилитатор:

1. Познаје прекретнице у развоју дјетета предшколске доби;
2. Познаје процедуре за процјену: когнитивних способности, говорно-језичких способности, социо-емоционалног развоја, организованости психомоторике;
3. У сарадњи с васпитачима и родитељима/старатељима врши процјену јаких страна, сметњи и тешкоћа у психомоторичком развоју дјетета;
4. Зна написати налаз и мишљење едукатора-рехабилитатора;
5. У раду полази од нивоа способности и карактеристика дјетета уважавајући карактеристике учења дјеце ране доби;
6. Зна да одреди стимулативни програм за све сегменте развоја;
7. Познаје специфичне методе рада у раду с дјецом с потешкоћама у развоју и методе рада с типичном дјецом;
8. Поштује дјететову личност те примјењује холистички приступ;
9. Спроводи едукационе-рехабилитационе третмане;
10. Спроводи превентивно-корективни рад;
11. Уређује простор који је подстицајан, у активностима су присутни материјали примјерени развојним могућностима дјетета;
12. Прикупља и евалуира податке о дјеци;
13. Доприноси стварању услова за укључивање и ангажовање дјетета у свим сегментима живота примјереним дјететовој доби и укључивању у инклузивну групу.

Стандард 2. Планирање рада, припремање материјала и простора за рад

Едукатор-рехабилитатор планира и припрема годишњи програм рада, индивидуални програм рада, материјал и простор за рад с дјецом с потешкоћама у развоју те припрема програм рада с групом вршњака којој припада дијете с тешкоћама у развоју. Планира и припрема рад с родитељима/старатељима те рад с интерним и екстерним сарадницима.

Индикатори квалитета:

Едукатор-рехабилитатор:

1. Учествује у изради годишњег програма рада установе за предшколско васпитање и образовање;
2. Израђује и планира оперативни годишњи програм свог рада према условима радног мјеста;
3. Планира и израђује мјесечни и недјељни програм рада за рад с дјецом с тешкоћама у развоју;
4. Учествује у припремама програма рада с групом вршњака којој припада дијете с тешкоћама у развоју;
5. Планира, израђује и спроводи индивидуалне едукационе и рехабилитационе програме;
6. Учествује у изради специјализованих програма за дјецу (плес, гимнастика, енглески);
7. Учествује у одабиру превентивних програма;
8. Учествује у изради индивидуалног транзијског програма рада;
9. Планира и реализује активности сарадње с родитељима/старатељима;
10. Планира вођење документације о раду с дјецом, другим сарадницима и родитељима/старатељима;
11. Припрема и документује индивидуални и групни рад;
12. Планира и реализује активности сарадње с другим установама и организацијама;
13. Учествује у вредновању установе и предлаже мјере за побољшање рада с дјецом с потешкоћама у развоју.

Стандард 3. Праћење напредовања, стручна подршка и помоћ, креирање подстицајног окружења за дјецу са и без тешкоћа у развоју

Едукатор-рехабилитатор поштује индивидуалност дјетета и примјењује стандардизоване и нестандаризоване скале процјене како би утврдио развојни статус дјетета, примијенио специфичне методолошке принципе и стратегије у раду с дјецом, пратио и биљежио напредак дјетета. Сагледава садашње и будуће интересе и потребе дјетета који су детерминисани развојним процесима.

Индикатори квалитета

Едукатор-рехабилитатор:

1. Приступа сваком дјетету индивидуално, упознаје јаке стране дјетета и презентује их на тимском састанку како би их могли подстицати и други чланови тима;
2. Користи разне ресурсе како би дјецу приближио занимање едукатора-рехабилитатора;
3. Спроводи иницијалну процјену развоја дјетета које показује одступања у развоју примјеном стандардизованих и нестандаризованих скала процјене, опсервације;
4. Користи различите инструменте за процјену и праћење напредовања дјецу утемељене на развојним нормама дјецу карактеристичне за одређени узраст;
5. Размјењује прикупљене резултате с родитељима/старатељима, васпитачима и другим релевантним структурама у складу са захтјевима о заштити података;
6. Упознаје родитеље/старатеље, васпитаче и друге релевантне структуре с резултатима процјене, индивидуалним карактеристикама, интересовањима и потребама дјетета;
7. Израђује индивидуални едукациони план рада за дјецу с потешкоћама у развоју у складу с развојним вјештинама, интересовањима, потребама и могућностима дјетета у сарадњи с тимом;
8. Предлаже специфичне методе и технике (асистивна технологија) за стимулацију развоја дјетета у складу са зонама наредног развитака;
9. У сарадњи с васпитачима и родитељима/старатељима креира подстицајно окружење за дијете у којем су доступни дидактички материјали примјерени индивидуалном едукационом плану рада, у којем ће и дијете с тешкоћама у развоју изразити своје компетенције и остварити успех;
10. Укључује и савјетује родитеље/старатеље и стручњаке других профила, развија сараднички однос у циљу изналажења заједничких рјешења;
11. Обезбјеђује дјетету да учи властитим темпом креирањем најмање рестриктивне средине у складу с његовим интересовањима, потребама и способностима;
12. Подстиче другу дјецу на сарадњу и кооперативну игру, уважавајући дјечје мишљење, интересовање и способности у циљу упознавања дјецу с потешкоћама у развоју и боље социјализације и размјене искустава;
13. Користи вјештине ненасилне комуникације те невербална комуникација прати вербалну;
14. Систематски посматра, биљежи и евидентира понашање дјетета с тешкоћама у развоју, као и њихов однос према другој дјецу;
15. У сарадњи с васпитачима и родитељима/старатељима спроводи евалуацију постављених циљева кроз индивидуални едукациони план рада и на тимским састанцима упознаје и васпитаче, родитеље/старатеље и друге чланове тима с резултатима/исходима;
16. Предлаже мјере транзиције, савјетује родитеље/старатеље, васпитаче и друге стручњаке у циљу даљег напредовања у раду с дјецом с потешкоћама у развоју, изналазећи с управом вртића потребне професионалне и друге ресурсе.

Стандард 4. Тимски рад

Едукатор-рехабилитатор планира и остварује мултидисциплинарну и међусекторску сарадњу с васпитачем и другим релевантним учесницима у циљу оснаживања васпитача за детекцију дјече с развојним тешкоћама, тимску сарадњу при изради и имплементацији индивидуалног едукационог програма и пружа подршку родитељима/старатељима и другим заинтересованим странама.

Индикатори квалитета

Едукатор-рехабилитатор:

1. Учествује у стварању инклузивног и подстицајног окружења у предшколској васпитно-образовној установи како би се сваком дјетету омогућио развој пуног потенцијала, подржавање интересовања дјече и остваривање основних права;
2. Оснажује васпитаче и друге учеснике у креирању подстицајног окружења за дијете с развојним тешкоћама (прилагођавање простора, материјала за рад и сл.);
3. Оснажује васпитаче и друге учеснике у циљу детекције, интервенције и креирања индивидуалног едукационог плана рада за дјецу која показују одступања у развојним прекретницама, те у постављању циљева и њиховој евалуацији;
4. Пружа помоћ и подршку у индивидуализацији васпитно-образовног процеса, у прилагођавању постављених циљева те одабиру дидактичких и методичких подстицаја у раду;
5. Оснажује васпитаче и друге учеснике у циљу коришћења асистивних технологија у раду за поједино дијете;
6. Оснажује васпитаче и друге учеснике у циљу пружања подршке и савјетодавног рада родитељима/старатељима дјече с развојним тешкоћама;
7. Учествује у раду стручних тијела у предшколској установи;
8. Сарађује с руководством установе у истраживању и проналажењу најбољих рјешења за детекцију и спровођење третмана;
9. Сарађује с директором, асистентом и личним пратиоцем у циљу стварања најбољег подстицајног окружења за дијете у групи;
10. Реализује међусекторску сарадњу (образовање, здравство, социјална политика) у циљу реализације пуних потенцијала дјетета;
11. Сарађује са цивилним сектором у циљу изнајмљивања неопходне опреме (асистивна технологија и различита друга помагала);
12. Разумије значај отворености према другим установама у циљу размјене искуства;
13. Активно слуша, уважава сугестије и мишљење других професионалаца у вези с планирањем, реализацијом и евалуацијом програма;
14. Припрема и реализује радионице за васпитаче и друге релевантне учеснике у раду у складу с њиховим професионалним интересовањем и потребама установе.

Стандард 5. Партнерство са породицама, цивилним друштвом и локалном заједницом

Едукатор-рехабилитатор успоставља сарадњу и гради партнерство с породицом и локалном заједницом и осталим актерима друштва у циљу укључивања дјече с развојним потешкоћама, њихових родитеља/старатеља и осталих чланова породице у све аспекте рада вртића у циљу искоришћавања ресурса које локална заједница нуди и посједује.

Индикатори квалитета

Едукатор-рехабилитатор:

1. Информише родитеље/старатеље о програмима који се спроводе унутар предшколске установе за васпитање и образовање;
2. Упознаје родитеље/старатеље о подручју раду едукатора-рехабилитатора с дјецом, на објективан, разумљив и примјерен начин уз уважавање културолошких, образовних и других специфичности родитеља/старатеља;
3. Пружа подршку родитељима/старатељима дјетета у препознавању и разумијевању одступања у прекретницама развоја користећи се документованим чињеницама;
4. Упознаје родитеље/старатеље дјетета о сметњама и тешкоћама дјетета, те о потреби додатне опсервације, припремајући их и укључујући у сам процес опсервације;
5. Упознаје родитеље/старатеље дјетета с резултатима процјене и потребном укључивању додатних подстицаја у раду;
6. Укључује родитеље/старатеље у израду индивидуалног едукационог плана рада уважавајући циљеве које родитељи/старатељи постављају;
7. Оснажује и пружа подршку родитељу/старатељу у циљу прихватања развојне тешкоће, укључивања у рад у циљу максимизирања потенцијала;
8. Едукује родитеље/старатеље о методама и начинама рада, употреби дидактичког материјала код куће и у другим окружењима;
9. Креира ситуације и прилике у којима је родитељ/старатељ активни учесник на третману, максимално информисан, континуирано укључен и довољно оснажен за процес;
10. Информише родитеље/старатеље о напредовању дјетета на третману, спроводи савјетодавни рад и радионице с родитељима/старатељима;
11. Оснажује родитеље/старатеље за консултације с другим стручњацима, укључивање у активности и радионице које се спроводе у оквиру предшколске установе и локалне заједнице;
12. Подстиче и охрабрује родитеље/старатеље на укључивање других чланова породице у активности које нуди локална заједница, те коришћење других ресурса заједнице;
13. Оснажује дијете и родитеље/старатеље дјетета током транзиционог периода преласка дјетета у другу групу или при поласку у школу;
14. Организује радионице са свим родитељима/старатељима с циљем стварања услова за квалитетан развој инклузивног васпитања и образовања;

15. Успоставља сарадњу с другим ресорима дјеловања (министарство здравства и министарство социјалне политике, невладине организације у чији је рад дијете укључено);
16. Сарађује с цивилним сектором у циљу изнајмљивања неопходне опреме (асистивна технологија и различита друга помагала).

Стандард 6. Стручно и професионално усавршавање у циљу подизања квалитета рада

Едукатор-рехабилитатор учествује у цјеложивотном учењу, у циљу унапређења компетенција и квалитета рада. Промовише улогу и значај едукатора-рехабилитатора у тиму, заговара професионализацију рада кроз усавршавање компетенција, критичког размишљања, познавање европских трендова у васпитању и образовању и поступака пријаве на подстицајне програме Европске уније.

Индикатори квалитета

Едукатор-рехабилитатор:

1. Препознаје значај цјеложивотног учења и усавршава своја знања пратећи семинаре, конференције, округле столове и сл.;
2. Континуирано ради на унапређењу професионалних односа с колегама, размјени искуства и савјетовању;
3. Сарађује с колегама и учествује у доношењу тимских одлука и рјешења у циљу пружања бољег квалитета услуга за свако дијете;
4. Учествоје у тимском раду креираном за рјешавање одређених проблемских задатака или креирања пројеката и програма Европске уније;
5. Учествоје у раду стручних органа установе информисући о значајним истраживањима и резултатима рада који могу унаприједити рад установе;
6. Информише се о актуелностима из струке, пружа подршку и помоћ у развијању програма како би се обезбиједио обухват већег број дјецe с развојним потешкоћама у предшколском периоду;
7. Планира и учествује у истраживањима из своје, али и других сродних струка;
8. Анализира, прилагођава, израђује и користи инструменте за процјене психомоторичких способности дјецe;
9. Сарађује с другим стручним сарадницима у циљу припреме разних облика стручних усавршавања (предавање, радионице и сл.);
10. Објављује стручне и друге радове у циљу промоције струке, инклузивног образовања и рада у предшколским установама;
11. Прихвата промјене и спреман је да стално шири и дијели своја знања с колегама;
12. Спроводи самопроцјену и информације користи за побољшање свог рада;
13. Промовише значај ране детекције, интервенције и пружања подршке дјетету и родитељу/старатељу;
14. Промовише принципе инклузивног образовања.

Стандард 7. Етичност и одговорност

Едукатор-рехабилитатор реализује планиране активности и рад у складу са законском регулативом, штитећи достојанство струке, приватност података дјетета и родитеља/старатеља.

Индикатори квалитета

Едукатор-рехабилитатор:

1. Познаје законе и подзаконске акте;
2. Поштује дјечја права загарантована домаћим и међународним правним актима;
3. Одговорно обавља свој посао;
4. Штити право на приватност података о дјечи и породици;
5. Уважава све карактеристике дјетета и односи се према њему без разлике, омогућавајући му спровођење свих права;
6. Има професионалан однос према колегама и другим сарадницима.

СТАНДАРДИ КВАЛИТЕТА РАДА СТРУЧНОГ САРАДНИКА ЛОГОПЕДА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

Стандард 1. Планирање и реализација логопедског рада

Логопедски рад, тј. прегледи дјеце, обављају се у складу с годишњим програмом рада установе и годишњим програмом рада логопеда, али се могу организовати и у складу с процјеном логопеда и стручног тима установе.

Индикатори квалитета

Логопед:

1. Учествоје у изради годишњег програма рада установе с основним задатком приједлога свих активности усмјерених на превенцију, детекцију и рехабилитацију говорно-језичких поремећаја дјеце;
2. Израђује годишњи програм рада логопеда;
3. Учествоје у раду комисије за пријем дјеце у установу;
4. Учествоје у раду тима који обрађује документацију за пријем дјеце у установу;
5. Учествоје у изради индивидуалног едукационог плана рада за дијете;
6. Планира, организује и реализује систематске логопедске прегледе дјеце;
7. Учествоје у одабиру и, по потреби, адаптацији одговарајуће просторије и материјала за рад;
8. Планира и реализује активности сарадње с родитељима/старатељима;
9. Планира и реализује различите радионице, предавања, округле столове и др.;
10. Планира и реализује активности сарадње с другим установама и организацијама.

Стандард 2. Рад логопеда с дјецом

У предшколским установама логопед се базира на рад с дјецом на опсервацији, превенцији, дијагностици и третману говорно-језичких поремећаја, поремећаја комуникације и поремећаја гутања. Благовременим препознавањем свих врста и облика ових поремећаја, логопед ће одмах предузети планске активности правовремене ре/хабилитације који ће допринијети правилном развоју дјетета.

Индикатори квалитета

Логопед:

1. Спроводи превенцију, дијагностику, ре/хабилитацију потешкоћа вербалне и невербалне комуникације оралног и/или писаног језика;
2. Формира досје дјетета и ради на документацији;
3. Спроводи иницијалну процјену за дјецу која су први пут обухваћена прегледом;
4. Конструира логопедску анамнезу;
5. Анализира другу достављену документацију;
6. Утврђује говорни статус: преглед комплетне анатомије и функције говорних органа, статус фонације и гласа, статус артикулације, сегменти и супрасегменти организованости говора, језички статус, дјелимичну процјену сензорних функција; утврђује комуникациони статус и статус способности гутања;
7. Примјењује одговарајући дијагностички материјал у сврху процјене комплетног говорно-језичког статуса дјетета и развоја психомоторичких способности;
8. Пише налаз и мишљење логопеда (који обавезно садржи логопедску дијагнозу);
9. Планира, одређује и спроводи стимулативни програм за дјецу с говорно-језичким поремећајима, поремећајима комуникације и поремећајима гутања;
10. Базира програм рада на јаким странама дјеце и вјерује да свако дијете има потенцијал за напредак;
11. Спроводи превентивно-корективни рад у групи;
12. Реализује редовне логопедске прегледе уписане дјеце;
13. Реализује прегледе комуникационог, говорно-језичког развоја и статуса гутања дјеце;
14. Разумије да дјеца имају различита искуства, способности, таленте, претходна знања и вршњачко-групну интеракцију засновану на језику, култури, породичној традицији.

Стандард 3. Изградња партнерства с васпитачима, стручним сарадницима и руководством

У предшколским установама логопед активно сарађује са свим колегама из установе, члановима стручног тима, стручњацима из сродних дисциплина из установе и ван ње. У процесу ове сарадње и изградње партнерства највећи дио се односи на сарадњу с васпитачима и другим стручним сарадницима (психолог, педагог, социјални радник и др.).

Индикатори квалитета

Логопед:

1. Пружа помоћ и подршку при планирању и реализацији различитих активности планираних годишњим програмом рада;
2. Пружа подршку и помоћ при одабиру или изради дидактичког материјала;
3. Пружа подршку и помоћ у реализацији васпитно-образовног процеса с дјецом која имају неки облик говорно-језичких поремећаја;
4. Пружа подршку и помоћ у реализацији васпитно-образовног процеса с дјецом с било којом врстом тешкоћа у развоју;
5. Пружа подршку и помоћ у изради и реализацији индивидуалног едукационог плана рада;
6. Пружа подршку и помоћ у јачању капацитета васпитача и других учесника васпитно-образовног процеса за препознавање и адекватан приступ дјечи с говорно-језичким и другим развојим тешкоћама (предавања, радионице и сл.);
7. Пружа подршку и помоћ у транзиционом периоду преласка дјетета с потешкоћама говорно-језичке комуникације или потешкоћама уопште у школу.

Стандард 4. Изградња партнерства са родитељима/старатељима

Сарадња логопеда са родитељима/старатељима и изградња партнерства у предшколској установи је континуиран и непрекидан процес састављен од различитих активности које за циљ имају максималну укљученост родитеља/старатеља у процес рехабилитације говора и језика дјеце која су укључена у третман, али и активности усмјерених ка превенцији, информисаности, едукацији, савјетовању родитеља/старатеља.

Индикатори квалитета

Логопед:

1. Упознаје родитеље/старатеље о подручју рада логопеда с дјецом на објективан, њима разумљив и примјерен начин, уз уважавање културолошких, образовних и других специфичности родитеља/старатеља;
2. Упознаје родитеља/старатеља са својом улогом и задацима у предшколској установи;
3. Пружа подршку родитељима/старатељима у препознавању и разумијевању говорно-језичких проблема дјеце, тешкоћама у учењу и свих осталих тешкоћа;
4. Креира ситуације и прилике у којима је родитељ/старатељ активни учесник процеса третмана говорно-језичких поремећаја код дјеце, максимално информисан, континуирано укључен и довољно оснажен за овај процес;
5. Едукује родитеље о методама и начинима рада с дјецом код куће и у другим окружењима ван установе;
6. Континуирано информише родитеља/старатеља о напредовању дјетета на третману;
7. Пружа подршку родитељима/старатељима током транзиционог периода у процесима преласка дјеце из предшколске установе у школу.

Стандард 5. Стручно усавршавање логопеда у предшколској установи

Као и у свакој другој установи или сектору у којем ради, логопед запослен у предшколској установи има обавезу континуиране професионалне надоградње, стручног усавршавања и рада на јачању свих личних капацитета како би на најбољи начин одговорио професионалним изазовима на које наилази у свом раду. Послодавац је обавезан омогућити стручно усавршавање логопеда.

Индикатори квалитета

Логопед:

1. Усавршава знање, прати и примјењује најновија научна достигнућа из подручја рада с дјецом с говорно-језичким поремећајима и другим тешкоћама у развоју, пратећи стручну литературу, учествовање на семинарима, округлим столовима, конференцијама;
2. Спроводи и презентује истраживања из подручја логопедије; објављује стручне, научне или истраживачке радове у различитим часописима, зборницима и др.;
3. Израђује или учествује у изради или прилагођавању инструмената за процјену говорно-језичког развоја у својој пракси;
4. Континуирано стиче, проширује и продубљује своја стручна знања и знања из других области с циљем унапређивања логопедске праксе, а све у интересу дјеце и њиховог оптималног развоја;
5. Активно учествује у активностима професионалног развоја у предшколској установи као што су радионице, предавања, округли столови, огледне и угледне активности итд.;
6. Континуирано ради на унапређењу професионалних односа с колегама, размјени искуства и савјетовању;
7. Учествоје у професионалним активностима ван установе кроз размјену искустава с колегама из других установа као што су конференције, семинари, пројекти, истраживања, студијске посјете, чланство у стручним удружењима и сл.;
8. Континуирано евалуира свој рад, спроводи анализе и предлаже мјере за унапређење рада.

Литература:

1. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2014). *Модел унапређења професионалног развоја васпитача, наставника и стручних сарадника*. Сарајево: АПОСО.
2. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2014). *Подршка развоју квалитета у предшколском васпитању и образовању*. Сарајево: АПОСО.
3. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2011). *Стандарди квалитета рада васпитача, педагога и директора у предшколском васпитању и образовању*. Сарајево: АПОСО.
4. Агенција за предшколско, основно и средње образовање (2018). *Заједничка језгра цијеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисана на исходима учења*. Мостар: АПОСО. Доступно на: <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/ZJCRP-predskolski-odgoj-i-obrazovanje-B.pdf>

5. Вијеће Европе (2015). *Стратегија Савјета Европе за права дјетета (2016–2021)*. Доступно на: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/djeca/Strategija%202016-2021.pdf>
6. Враговић, Р. (2012). „Контрола квалитете и стандардизација услуга едукацијских рехабилитатора“, у: *Квалитета и стандарди услуга едукацијских рехабилитатора*, уредница Весна Ђурек, 151–159. Вараждин: Савез дефектолога Хрватске.
7. Гргић, А. (2018). *Процјена професионалних компетенција, обима и организације послова едукацијских рехабилитатора стручних сарадника у редовним основним школама (дипломски рад)*. Загреб: Едукацијско-рехабилитацијски факултет.
8. Guralnick, M. J. (2001). *Interdisciplinary clinical assessment of young children with developmental disabilities*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.
9. European Commission (2019). *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe*. Доступно на: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/eurydice/files/ec0319375enn_0.pdf
10. Закон о предшколском васпитању и образовању Републике Српске. *Службени гласник РС*, 79/2015.
11. Закон о едукацијско-рехабилитацијској дјелатности. *Народне новине*, 124/11 и 16/19.
12. Завод за школство Црне Горе (2016). *Стандарди компетенција за наставнике и директоре у васпитно-образовним установама*. Подгорица: Завод за школство.
13. Институција омбудсмена/омбудсмана за људска права Босне и Херцеговине (2011). *Анализа стања права дјете и њиховог спровођења у области предшколског васпитања и образовања*. Сарајево: Институција омбудсмена/омбудсмана за људска права БиХ. Доступно на: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013020406384261ser.pdf
14. Измјене и допуне педагошких стандарда за предшколски одгој и образовање и нормативе простора, опреме и дидактичких средстава предшколског одгоја и образовања. *Службене новине Кантона Сарајево*, 26/08.
15. Конколи Здешић М., Сеитз, С. (2015). *Индивидуални обитељски план подршке и Индивидуални едукацијски план*. Загреб: Дневни Центар за рехабилитацију Мали дом.
16. Љубешић, М. ет ал. (2003). *Модел дијагностичко-савјетодавног праћења раног дјечјег развоја и подршке обитељи с малом дјецом*. Загреб: Државни завод за заштиту обитељи, материнства и младежи.
17. Министарство знаности, образовања и спорта Републике Хрватске (2008). *Државни педагошки стандарди Република Хрватска*. Загреб: Министарство знаности, образовања и спорта.
18. Недовић, Г., Илић-Стошовић, Д., Рапаић, Д. (2009). „Професионалне компетенције специјалног едукатора и рехабилитатора“. *Специјална едукација и рехабилитација*, 1–2: 157–167.
19. Оквирна политика унапређења раног раста и развоја дјете у БиХ. *Службени гласник БиХ*, 36/12. Доступно на: www.unicef.org/BiH/ UNICEF_ECD_Brosura_4LANG_01.pdf
20. Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини. *Службени гласник БиХ*, 88/07.
21. Пашалић А., Јакубовић, Е., Ахметовић, З., Кадрић, М. (2015). *Едукацијско-рехабилитацијска процјена, израда Иеп-а и пружање подршке родитељима у раној интервенцији*. Тузла: ОФФ.
22. Педагошки стандарди за предшколски одгој и образовање и нормативи простора, опреме и дидактичких средстава предшколског одгоја и образовања. *Службене новине Кантона Сарајево*, 4/98, 9/00 и 18/02.
23. Правилник о програму свих облика рада стручних сарадника. *Просветни гласник*, 5/2012.
24. Старц, Б., Чудина-Обрадовић, М., Плеша, А., Профаца, Б., Летица, М. (2004). *Особине и психолошки увјети развоја дјетета предшколске доби*. Загреб: Голден маркетинг – Техничка књига.

25. U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Office of Head Start (2010). *The head Start Child development and early learning framework. Promoting Positive Outcomes in Early Childhood Programs Serving Children 3–5 Years Old*. Доступно на: <https://www.acf.hhs.gov/ohs>
26. Фонд Отворено друштво Босне и Херцеговине (2013). *Од сегрегације до инклузије: Да ли је образовање дјеце и младих са посебним потребама у БиХ инклузивно? Кратки преглед и анализа стања*. Сарајево: ФОД БиХ.
27. Џендер центар Владе Федерације БиХ (2015). *Предшколски одгој и образовање*. Доступно на: <https://www.gcfbih.gov.ba/3348-2/>